

Evakkokarjalaisena Suomessa

Elämäkerrallinen tutkimus evakkokarjalaisista toisen maailmansodan jälkeen

Tampereen yliopisto

Kasvatustieteiden tiedekunta

Kasvatustieteiden laitos

Pro Gradu -tutkielma

Tiina Sampakoski

Toukokuu 2008

Tampereen yliopisto
Kasvatustieteiden tiedekunta
Kasvatustieteiden laitos

SAMPAKOSKI TIINA: Evakkokarjalaisena Suomessa

Elämäkerrallinen tutkimus evakkokarjalaisista toisen maailmansodan jälkeen

Pro gradu -tutkielma, 62s. + liite

Kasvatustiede

Toukokuu 2008

TIIVISTELMÄ

Selvitän tutkielmassani evakkokarjalaisten kasvua, sopeutumista ja selviytymistä Länsi-Suomeen talvi- ja jatkosodan jälkeisessä Suomessa. Tutkielmani lähestymistapa on elämäkerrallinen, narratiivinen tutkimus ja sen aineisto on koottu haastattelemalla. Myös aikalaisten muistelukirjoitukset ja elämänhistorialliset teokset kuuluvat aineistooni. Vaikka aineisto on kerätty haastattelemalla ja se on pirstaleista, siinä tulee esiin tarinallisuus ja kokemusten värittävä omakohtaisuus, sillä haastateltavat kertovat historiaa omasta; pienen ihmisen näkökulmasta. Tällainen mikrohistorian tutkiminen on ollut meillä vähäistä, mutta se on viime vuosina saanut enemmän sijaa historian tutkimuksessa.

Tämän tutkimuksen tavoite on saada evakkokarjalaisten oma ääni kuuluvaksi ja siksi olen haastatellut iäkkäitä henkilöitä, jotka ovat itse kokeneet evakkouden ja lapsuuden sota-aikana. Tutkielma kuvaa elämää sota-ajan Suomessa aikalaisten kokemana. Akkulturaatiota olen tutkinut prosessina, sillä sopeutuminen on ollut monitasoista haastattelemiä henkilöiden elämässä. Uskon sillä olevan vaikutteita myös yhteiskuntaamme ja sen rakentumiseen 1930-luvulta nykypäivään.

Elämänhistorialliset kuvaukset elämän varrelta aikalaisten kokemana ovat dramaattisuudessaan puhuttelevia ja koskettavia tarinoita elämästä yleensä. Näiden tarinoiden kautta voimme kuitenkin löytää uuden näkökulman myös Suomen historiaan ja oman yhteiskuntamme muotoutumiseen sekä ihmisen kykyyn kasvaa ja selviytyä.

Avainsanat: Siirtolaisuus, sopeutuminen, elämäkertatutkimus, narratiivisuus, muistitieto, lapsuus, siirtoväki, mikrohistoria

Sisällys

Johdanto	1
1 Evakkolapset, sotaorvot ja sotalapset	4
1.1 Aiheeseen liittyvä aikaisempi tutkimus.....	5
1.2 Tutkimuskysymykset ja tutkimuksen kulku	6
1.3 Tutkimuskäsitteistön selventämistä	9
1.4 Akkulturaatio tutkielmani kehyksenä.....	9
2 Kasvatushistoriallinen mikrotason tutkimus.....	12
2.1 Muistitietotutkimuksen metodologia	13
2.2 Elämänkerrallinen ja narratiivinen tutkimus	16
3 Evakkokarjalaisuuden historiaa.....	18
3.1 Suomen yhteiskunnallinen ja historiallinen tilanne.....	19
3.2 Sodasta selviytyminen ja jälleenrakentamisen aika	20
4 Kasvatuksellisia näköaloja.....	22
4.1 Lapsuuden historiaa.....	22
4.2 Koulutuksen historiaa.....	25
4.3 Kouluttautuminen sodan jälkeen	25
4.4 Sota-ajan koulu	26
5 Karjalaisesta evakkokarjalaiseksi.....	28
5.1 Lapsuus evakkona tai sotalapsena	30
5.2 Pikaisesti töihin.....	32
6 Sopeutumisesta.....	33
6.1 Onnettomia elämänkohtaloita.....	34
6.2 Ei me pojat sitä niin ajateltu, se oli sellaista seikkailua.....	36
6.3 Elämä tasapainossa	36
6.4 Vaiettuja tarinoita	37
7 Miten evakkokarjalaisiin suhtauduttiin lapsena ja myöhemmin?	39
7.1 Sodan jättämät arvet.....	41
7.2 Lapsuuden liian suuret taakat	43
7.3 Tutkielmani tyypit akkulturaatioprosessissa.....	46

Pohdinta.....	51
Lähteet.....	55
LIITE.....	1

JOHDANTO

Pro gradu -tutkielmani käsittelee Evakkokarjalaisten lapsuuden ja nuoruuden rakentumista vanhemmuuteen saakka toisen maailmansodan aikana ja sen jälkeisessä Suomessa. Suomen historiassa heidän historiansa on ollut suureksi osaksi vaiettua historiaa ja haluan tutkielmallani tuoda esiin heidän oman äänensä, toisin sanoen pienen ihmisen äänen historiallisessa tutkimuksessa. Historiassamme on myös muita ryhmittymiä, joista on vaiettu, kuten sotaorvot ja sotalapset. Myös nämä ryhmittymät tulevat esiin tutkielmassani, sillä he kaikki muodostavat heterogeenisen joukon ihmisiä, joilla on paljon samaa historiassaan.

Elämäkerrallisena tutkimuksena ja muistitietotutkimuksena työni on siitä erityinen, että tällaisia tutkimuksia on tehty melko vähän, vaikka historiallisessa tutkimuksessa tällainen tutkimus on saanut alkunsa jo 1990-luvulla. Lähtökohtana ovat evakkokarjalaisten omat henkilökohtaiset elämäkokemukset.

Tutkimuksessani tutkin asiaa sekä kasvatustieteellisestä näkökulmasta, että osana siirtolaisuutta ja uutta sotahistoriaa. Sen myötä historian tutkimuksen keskiöön on otettu muitakin kuin kenraalien ja rivisotilaiden tarinoita. Kertomuksellisuus tulee esiin evakkokarjalaisten haastatteluissa, kun he kertovat kokemuksistaan sodan jaloissa ja elämästään sodan jälkeisessä Suomessa.

Määrittelen käsitteet evakkokarjalaisuus, sotalapseus ja sotaorpo, sillä nämä kaikki eri ryhmittymät tulevat esiin evakkokarjalaisten kertomuksissa. Tutkielmani liittyy viime vuosina virinneeseen keskusteluun ja muisteluun evakkokarjalaisten, sotaorpojen ja sotalasten elämäntilanteista.

Tutkielmassani tarkastelen erityisesti evakkokarjalaisten asemaa Suomessa ja sitä miten heihin suhtauduttiin, kun he tulivat siirtolaisina Länsi-Suomeen ja joutuivat asettumaan sinne, mihin heidät oli viranomaisten puolesta määrätty. Pyrin myös

liittämään heidän tarinansa oman aikansa historialliseen kehykseen. Tutkin kasvatuksen- ja kansakoulun historiaa ja sitä, miten evakkolapsiin suhtauduttiin koulussa.

Tutkimukseni tarkastelee evakkokarjalaisten elämää elämänhistoriallisesta näkökulmasta, jolloin tarkastelun kohteena ovat heidän elämänsä kokonaisuudessaan. Tämän vuoksi tarkastelen evakkokarjalaisten elämäntilanteita, taustoja ja elinolosuhteita sekä koulutusta, avioitumista ja työssä käyntiä nykyisyyteen saakka. Tutkin erilaisia elinkaaren tapahtumia saadakseni kokonaiskuvan heidän elämänhistoriastaan.

Tutkimusaineisto on kerätty haastattelemalla kotiseutuni lähellä asuvia evakkokarjalaisia. Haastattelujen tarkoituksena on kuvata evakkokarjalaisten omia kokemuksia siirtolaisuudestaan ja sen vaikutusta omassa elämässään. Koska tutkimus on muistitietotutkimusta, pitää ottaa huomioon lähdekriittisyys. Tutkimusaineisto on iäkkäiden ihmisten muistelua menneisyydestään ja siksi se on subjektiivista tietoa. Tällaisella kokemustiedolla on omat huonot ja hyvät puolensa kaikessa runsaudessaan ja henkilökohtaisuudessaan. Se on myös erittäin herkkää ja siinänsä harvinaista tietoa, joka avaa meille elämän koko kirjon sellaisena kuin se on koettu ja eletty.

Koska haluan yhdistää kertomukset oman aikansa historiaan, kuvaan tutkielmassani myös suomalaista yhteiskuntaa sota-ajalta. Koska haastattelemanani henkilöt olivat tuolloin lapsia, haluan tutkia myös kansakoulun historiaa ja erityisesti sitä, miten evakkolapsiin suhtauduttiin kansakoulussa. Näiden koulukokemusten kautta saan kosketuspintaa sille, miten näihin lapsiin suhtauduttiin sikäläisessä yhteiskunnassa.

Olen pohtinut haastatteluja sopeutumisen näkökulmasta. Sopeutumisella tässä tutkielmassani tarkoitan sopeutumista elinympäristöön. Huomioitavaa on tietysti se tosiasia, että sopeutuminen on hyvin yksilöllistä ja siihen vaikuttaa monet muutkin asiat kuin esimerkiksi elannon hankkiminen. Sopeutumisen tapa on riippuvaista myös yksilöistä tai heidän lähtökohdistaan ja henkilökohtaisista ominaisuuksistaan. Lisäksi käytin apuna akkulturaatio-käsitettä, jonka avulla pystyin kehystämään haastattelemieni henkilöiden ja muistelijoiden tarinoita analysointivaiheessa. Akkulturaation mukaisesti roolit, status sekä ikä ja sukupuoli vaikuttavat myös omalla tavallaan sopeutumiseen. Henkilöiden luonteella ja asennoitumisella elämään on myös suuri merkitys kyseisessä prosessissa.

Ne periaatteet, joilla evakkokarjalaisten asioita ratkottiin, olivat täysin toisenlaiset kuin ne menettelytavat, joita nykypäivän hyvinvointiyhteiskunnassamme noudatetaan. Sodanaikainen siirtoväki ei voinut saada tukea vahvalta yhteiskunnalta, sillä Suomen valtio taisteli omasta olemassaolostaan. Evakoiden sijoittuminen Läntiseen Suomeen on ollut aivan erityinen tapahtuma, sillä sijoitettavat olivat samaa kansaa vastaanottajien kanssa. He eivät olleet myöskään passiivinen kansanjoukko, vaan he pystyivät itse järjestelemään asioitaan. Pureudun myös heidän koulutautumiseensa ja elämään sodan jälkeisessä Suomessa.

” `The loss of territory is not just a geographical phenomenon, a change on the map. It is an assault on a nation `s body, on its established lifelines and traditions`, says the British historian Norman Davies. A territorial loss cannot be measured just in miles or acres, and when accompanied by transfers of population, it involves the painful separation from all that one holds most dear. The process of tearing up family`s roots and putting them down elsewhere is a scaring experience at the best of times. Multiplied by millions, its effects can be seen in a society for decades. For each individual it means experiences, the ramifications of which come to haunt them for the rest of the life.” (Norman Davies, 1995; Sit. Paloposki, 2004, 95.)

1 Evakkolapset, sotaorvot ja sotalapset

Evakkolapsi oli siirtokarjalaisen perheen lapsi, joka joutui jättämään kotinsa Karjalaan muun perheen mukana, koska alueet pakkoluovutettiin Venäjälle talvisodassa (1939–1940) ja jatkosodassa (1941–1945). Nämä lapset joutuivat elämän herkkinä vuosina kokemaan suuria menetyksiä, sillä he eivät menettäneet pelkästään kotiseutuaan vaan myös heille läheisiä ihmisiä ja rakkaitaan. Sallinen-Gimpl (2005, 7-9) korostaa että, nämä sodan haavoittamat lapset ovat olleet kuitenkin pitkään unohdettu joukko ihmisiä sekä historiankirjoituksissa että tutkimuksissa. Evakkoajan lapsuuden kokemusten merkitys on jäänyt käsittelemättä myös siksi, että lapsuuden kokemusten vaikutus kasvamisessa on tiedostettu niin myöhään. Evakkolapsia on elänyt ympäri Suomea ja he ovat usein olleet vain satunnaisesti tekemisissä toistensa kanssa. Sallinen – Gimpl (2005) vakuuttaa, että tämä tosiasia on ollut vaikuttamassa heidän identiteettinsä muotoutumisessa. Heitä voidaan kutsua haavoitetun lapsuuden asiantuntijoiksi. Monet näistä lapsista jäivät sodassa isättömäksi ja monet menettivät sodassa jopa molemmat vanhempansa. Siksi moni heistä kantaa harteillaan orpouden taakkaa. Suomen historiassa on pienten lasten joukko, joita on lähetetty sotalapsiksi Ruotsiin, Tanskaan tai muihin Pohjoismaihin. Elinolosuhteiden huonontuessa sodan vuoksi ja yksinhuoltajien määrän kasvaessa, äidit eivät enää pystyneet elättämään suurta lapsikatrastaan

ja kun Ruotsista tarjottiin apua, äidit luovuttivat lapsensa sodan ajaksi Ruotsalaisiin perheisiin. Monet evakkolapsista kuuluivat myös tähän sotalasten joukkoon.

1.1 Aiheeseen liittyvä aikaisempi tutkimus

Teoksessa Sodassa koettua-haavoitettu lapsuus, Jenni Kirves, Ville Kivimäki, Sari Näre, Atte Oksanen ja Tuomas Tepora ovat tutkineet sota ajan lapsuutta tarkoituksenaan tuoda esille sodan kielteisiä vaikutuksia sodan ajan lapsiin ja perheisiin. He korostavat teoksessaan sodan todellisia vaikutuksia, sillä he ovat tutkineet sodan ajan lapsien omakohtaisia kokemuksia käyttäen muistitietotutkimusta ja henkilöhaastatteluja. Teos on paikoitellen järkyttävää luettavaa, mutta kuvaa hedelmällisesti sitä, miten suomalaisia lapsia kohdeltiin toisen maailmansodan aikana. Huomioitavaa on se, että koko sodan jälkeisen ajan siirtokarjalaisuus on ollut tutkimusten kohteena. Tämän tutkimuksen on aikoinaan aloittanut sosiologit, historioitsijat ja kansantieteilijät, mutta myöhemmin monet muut tieteenalan edustajat ovat kiinnostuneet siirtokarjalaisuudesta. Esimerkiksi Heikki Wariksen tutkimustyön tuloksena julkaistu teos: ”Siirtoväen sopeutuminen” on yksi perusteoksista, jossa siirtokarjalaisuutta on tutkittu laajasti. Koska tutkimus tehtiin jo vuodesta 1946 lähtien ja se valmistui 1952, sopeutumisen kaikki aspektit eivät olleet tuolloin vielä tutkittavissa. Toinen laaja kulttuurisopeutumisesta kertova tutkimus on Pirkko Sallinen - Gimplin työ, vuodelta 1994. Se on monipuolinen kuvaus siirtokarjalaisten identiteetistä ja kulttuurien kohtaamisesta.

Kirjallisuudessa tätä aihepiiriä on käsitelty runsaasti kuten Laila Hietamiehen sodasta ja jälleenrakentamisen ajasta kertovat kaunokirjalliset teokset. Monet poliittiset vaikuttajat ja evakot itse ovat kirjoittaneet muistelmateoksia sotavuosien kokemuksistaan. Myös Suomen filmiteollisuus on viime vuosina kiinnostunut aiheesta. Esimerkkinä ja mainitsemisen arvoisena on Klaus Härön vuonna 2005 ohjaama elokuva: ”Äideistä parhain”, joka kertoo sotalapsen tarinan elämäkerrallisenä kuvauksena.

Mika Puhakka (2000) ja Ilkka Virta (2001) ovat tutkineet siirtokarjalaisten historiaa sopeuttamisen näkökulmasta. He keskittyvät tutkimuksessaan siihen, millainen tehtävä kansakoululaitoksella on ollut siirtoväen sopeuttamisessa. Anneli Ilo-nen tutkii teoksessaan: ”Elämän koulu”, kouluikäisenä sodan kokeneiden siirto-

karjalaisten oppimisen vaihtoehtoja. Tutkimuksessaan Ilonen on korostanut erityisesti evakkokarjalaisten lasten ja nuorten kouluttautumismahdollisuuksia ja elämässä selviytymistä.

Marko Liukko - Sipi on tehnyt aikaisemmin tutkielman aiheesta Kannakselta Satakuntaan(1999), jossa hän keskittyy tutkimaan samaista aihetta siirtokarjalaisten sopeutumisesta Satakuntaan, erityisesti Vammalan seudulle. Hän kuvaa tapahtumia lähinnä siirtoväen huollon - ja lainsäädännön avulla. Tutkielmassaan hän on käyttänyt lähteinään historiallisesta arkistosta löytämiään alkuperäisiä asiapapereita siirtoväen avustustoiminnasta. Tutkielma kuuluu historialliseen tutkimukseen, eikä siinä kuulu siirtokarjalaisten oma ääni tai heidän henkilökohtaisia muistelujaan asioista. Erkki Kujala (Sodan pojat, 2003) on tutkinut sodanaikaisten pikkupoikien lapsuuskokemuksia isyyden näkökulmasta ja Suvi Haapalahti (Isänmaan isättömät, 2007) on tutkielmassaan tuonut esiin sotaorpojen lasten kasvua suomalaisessa yhteiskunnassa toisen maailmansodan jälkeisenä aikana. Eija Laakso on samoin (2003, Se orpous on kumminki niin kuin semmonen vahvuus sotaorvoilla) tutkinut sotaorpoutta sotaorpoyhdistyksen jäsenten kokemuksina orpoudesta. Olli Panhelainen on tutkielmassaan tutkinut sotalasten historiaa (2005, Lastensiirtojen toteutuminen Jyväskylässä vuosina 1939 - 1945) siltä ajalta, jolloin heidät lähetettiin pois Sodan jaloista, joko Ruotsiin tai johonkin muuhun pohjoismaahan. Anna Kulmala (2006, Kerrottuja kokemuksia leimatusta identiteetistä ja toiseudesta) on väitöskirjassaan perehtynyt muistitieto - ja kokemuksen tutkimisen mahdollisuuteen.

Muistelmateokset kuvaavat myös sodan ajan tapahtumia lapsen näkökulmasta. Ne ovat kuin pieniä tutkimusmatkoja sota-ajan historiaan ja elävöittävät sitä kertomuksillaan. Leena Laulajainen on teoksessaan ”Sota-ajan lapset” koonnut sota-ajan lasten koskettavia ja järkyttäviä kokemuksia ja elämyksiä, jotka ovat jääneet mieleen sota-aikana lapsuutensa eläneille kirjailijoille.

1.2 Tutkimuskysymykset ja tutkimuksen kulku

Tässä tutkielmassani etsin niitä pieniä johtolankoja, joiden avulla voin saada vastauksen tutkimuskysymyksiini: Millä tavalla evakkokarjalaisiin suhtauduttiin, kun he tulivat karjalasta muualle Suomeen? On otettava huomioon, että he olivat oma

heimonsa, heillä oli omat tapansa, kulttuurinsa ja uskontonsa. He puhuivat erilaisista murreista ja olivat luonteeltaan hyvin erilaisia ihmisiä, kuin esimerkiksi Länsi – Suomalaiset. Toinen tutkimuskysymys liittyy evakkokarjalaisten sopeutumiseen: Miten evakkokarjalaiset sopeutuivat elämään Länsi-Suomessa? Miten he itse kokivat selviytyneensä evakkoina? Kolmanneksi tutkin tuon ajan kasvatuskäsitystä ja kansakoulu-aikaa ja kysyn: Miten 1930–1940-luvun koulussa kasvatettiin lapsia tai miten evakkolapsiin suhtauduttiin koulussa?

Tässä tutkielmassani olen haastatellut kymmentä evakkokarjalaista, jotka ovat iältään 70–80 –vuotiaita. He ovat sodan ajan lapsia ja joutuneet lähtemään evakkoon sotavuosina 1939–1945. Suurin osa heistä on kotoisin Hiitolasta, sillä evakkokarjalaiset pyrittiin sijoittamaan niin, että tietyltä alueelta evakkoon lähteneet päätyivät samalle paikkakunnalle. Olen käyttänyt tutkielmassani haastattelumenetelmää teemarungon pohjalta. Haastattelutilanteet ovat olleet keskustelunomaisia, koska pidin sitä apukeinona luontevalle elämäntarinan kerronnalle. Olen kerännyt haastattelumateriaalin vuoden 2007 syksyllä ja jatkanut keruuta alkuvuodesta 2008. Käytin haastateltavien metsästämiseen lumipallotekniikkaa, joka perustuu ydinhenkilöihin. Haastateltava kertoi minulle, ketä muita evakkokarjalaisia hän tunsi ja vei sanaa eteenpäin omassa kontaktiverkostossaan. Jälkeenpäin soitin uudelle haastateltavalle ja sovin tapaamisestamme.

Keskustelunomaiset haastattelut ja tarinan kerronta tapahtui haastateltavien omassa kodissa, sillä ajattelin sen olevan sopivin ympäristö heille itselleen. Tarkoitukseni oli myös luoda tilanteesta mahdollisimman luonteva ja normaali, jotta haastattelu-ympäristö ei olisi mitenkään vaikeuttanut heidän muisteluitaan. Monesti haastateltavat halusivat näyttää valokuvia kertoessaan tarinaansa. Myös karjalan kodista maalatut taulut ja vanhat rakkaat esineet olivat herättelemässä muistoja ja virittämässä kerrontaa. Haastattelutilanteet olivat usein herkkiä hetkiä sekä haastateltavalle, että minulle. Koin itsekin matkaavani tuohon aikaan, koska eläydyin heidän tarinoihinsa. Salaa he toimivat minulle ”elävänä kirjastona” (Allianssin [www-sivusto](http://www.alli.fi/).< <http://www.alli.fi/>> 18.5.2008) tai kuten Riitta Granfelt (1992) on tutkimuksessaan todennut, että haastattelu oli kuin matkustamista tutkittavien paikkalipuilla. Jotta kuva sota-ajan arjesta ei olisi jäänyt puutteelliseksi, tutkielmani toisen kohderyhmän muodostavat tuon ajan eläneiden muistelmat, joita on luettavissa kymmenittäin.

Tutkimustani analysoidessa päätehtäväksi muodostui kuvata niitä selviytymisen ja sopeutumisen tapoja, joista haastateltavat kertoivat. Selviytyminen (ks. esim. Ikonen) on monisäikeinen ja moniulotteinen ilmiö sinänsä ja kun siihen lisätään sopeutuminen, tehtävä on haastava. Yleensä selviytyminen liitetään elämäntapaan, sen koettelemuksiin tai onnistumisiin ja arkipäivän elämään.

Susanna Hyväri (2001, 75–77) on tutkinut marginaalissa olemista ja selviytymistä. Hänen tutkimissaan selviytymistarinoissa näkyy selviytymisen ja elämäntapaan suhde. Hyvärin mukaan psykologit ja sosiaalipsykologit paikantavat selviytymisen sekä uhkiin ja vaaroihin tai menetyksiin ja kriiseihin, joihin yksilöt tai ryhmät ovat pyrkineet sopeutumaan. Yleensä näistä sopeutumispyrkimyksistä seuraa stressireaktioita ja ahdistusta ja silloin selviytymisellä tarkoitetaan yksilön kykyä toimia vaikeissakin olosuhteissa.

Tässä tutkielmassani selviytyminen sodan jaloista on yksi kertomuksissa esiintyvä ydinteema. Vaikka haastateltavat olivat iäkkäitä, iän vaikutus muistamiseen oli yksilökohtaista, eikä siitä muodostunut minkäänlaista ongelmaa. Totesin useimmiten ihmetyksekseni, että muistelijat kertoivat ajankohdasta ilmiömäisen tarkasti. Toisaalta sota-ajan voi olettaa jääneen koskettavuudessaan elävämmin mieleen, moniin muihin ajankohtiin verrattaessa.

Kertomuksia metsästäessäni huomasin, että minulta vaadittiin tiettyä pätevyyttä ja sopivia henkilökohtaisia ominaisuuksia. Se vaati rohkeutta kysyä, osata kuunnella ja olla hiljaa. Haastatteluissa minun ja haastateltavan välille muodostui keskustelusuhde, joka tuntui äärimmillään terapeutin ja hänen potilaansa väliseltä suhteelta. Koska tarinat, joita haastateltavat kertoivat omasta menneisyydestään, olivat niin henkilökohtaisia ja välillä niin dramaattisia, minun oli pakko kätkeytyä tutkijan roolini taakse. Haastateltaville sitä ei kuitenkaan sopinut näyttää, sillä haastatteluhetki oli erittäin haavoittuva tilanne ja se vaati minulta sekä kuuntelijan että eläytyjän taitoja. Oli myös osattava esittää oikeanlaisia kysymyksiä, jotka toimivat avaimina muisteluissa ja niiden kerronnassa. Toisaalta tämän tyyppisessä tutkimuksessa oli annettava haastateltavan määrittä, mikä on tärkeää ja mistä he itse halusivat kertoa. Usein haastatteluni aluksi pyysin haastateltavaa kertomaan evakkomatkastaan. Kertomuksen edetessä minun ei välttämättä tarvinnut kuin hieman johdatella keskustelua. Kun huomasin, että henkilö ei pystynyt jatkamaan kertomustaan tai kun kertoja ei päässyt asiassa eteenpäin, autoin häntä johdattelevilla kysymyksillä.

1.3 Tutkimuskäsitteistön selventämistä

Ilosen (2003,13) mukaan siirtokarjalainen-nimitys otettiin käsitteenä käyttöön, kun siirtolainen sana ei vastannut sotaa pakoon lähteneiden ihmisten todellisuutta. Heikki Waris (1952d, 41–44) on käyttänyt käsitettä siirtoväki tutkimuksessaan ja hän on määritellyt sen tarkoittamaan karjalaisia, jotka joutuivat sodan vuoksi siirtymään muualle Suomeen. Myös Sallinen-Gimpl (1994, 16–17) on käyttänyt tutkimuksissaan siirtoväki tai siirtokarjalainen käsitteitä rinnakkain. Sana evakko on laajempi käsite samasta sanasta ja se pitää sisällään myös sotatoimialueen läheltä evakuoituja ihmisiä, jotka palasivat takaisin kotiin, kun välirauha solmittiin. Tässä tutkimuksessa käytän kaikkia näitä eri nimityksiä, sillä kaikki evakkouden kokeneet haastateltavani tai muistitietokirjojen kirjoittajat ovat Karjalan kannaksella syntyneitä ja heidän juurensa ulottuvat sinne. (ks. Hyry, 1995, 84–86)

Tutkimusmenetelmäni on laadullinen eli kvalitatiivinen tutkimus, jonka lähtökohdiana on todellisen elämän kuvaaminen (Hirsjärvi jne.1998, 161). Koska tutkin evakkokarjalaisten sopeutumista ja kasvua, olen käyttänyt tutkimuksessani haastattelutekniikkaa. Haastattelun etu on siinä (ks. Borg & Gall 1989, 450 - 451), että tutkittavat voivat itse kertoa itseään koskevista asioista. Muita etuja ovat aineiston keruun säätely tilanteen edellyttämällä tavalla ja vastaajan myötäileminen. Haastatteluissa on myös mahdollista säädellä haastatteluaiheiden järjestystä tai kuten omassa tutkielmassani, saatoin vaihtaa välillä teemahaastattelun teemojen paikkaa, sen mukaisesti, kuin tilanteessa oli luontevinta. Koin myös eduksi sen, että minun oli jälkepäin helppo tavoittaa haastateltavia. Kun halusin täydentää aineistoa joillain lisäkysymyksillä tai kun huomasin, että jostain teemasta ei ollut riittävästi tietoa, oli luontevaa soittaa haastateltavalle ja varmistaa asia häneltä. Haastattelumenetelmä mahdollisti myös sen, että pystyin jälkikäteen varmistamaan tutkimustulosteni validiutta, kysymällä haastateltavilta itseltään, olinko tulkinnut tai ymmärtänyt asian heidän mielestään oikein.

1.4 Akkulturaatio tutkielmani kehiksenä

Elämäntapa tai elämäntapa käsitteinä kytetään kuvaamaan tässä tutkielmassani arkielämän todellisuutta (ks. Pohjolainen). Nämä käsitteet voidaan kytkeä myös

kulttuuriin. Adamson Hoebelin (1949, 151) määritelmän mukaan käyttäytymispiirteiden ja – kaavojen tuottamat kokonaisuudet ovat kulttuurisesti opittuja. Kun kulttuuria tutkitaan laajasta näkökulmasta on kysymys kollektiivisista subjektiviteeteista, joka tarkoittaa yhteisön ja yhteiskuntaluokan piirissä omaksuttuja ajattelutapoja, maailmanhahmottamista ja elämän mielekkääksi kokemista. Hoebelin väittääkin, että se elämän kokonaisuus, jota ihmiset elävät, on kulttuuria.

Kulttuuri-ilmiöiden ja kulttuurivaikutteiden leviämistä kulttuurista toiseen kutsutaan akkulturaatioksi. Sitä käsittelevä tutkimus on varsin nuorta, aikaisimmat tutkimukset ajoittuvat 1850-luvulle, sillä ensimmäisten joukossa sitä käytti Powell (1860). Hän tutki akkulturaation aiheuttamia suuria muutoksia. Tutkijoiden väliseen yhteisymmärrykseen ja tieteellisen tutkimuksen piiriin akkulturaatio käsite (Redfield ym.1936, 149, ks. myös Herskovits 1966, Koironen, 1966) pääsi vasta 1930-luvun puolivälissä, jolloin Redfield, Linton ja Herskovits julkaisivat käsitteen suuntaviivat. Redfieldin ym. (1936, 139) teoksessa todetaan, kuinka vaikutteiden leviäminen kahden eri kulttuuria edustavan ryhmän välillä aiheuttaa, ainakin toisessa kulttuurissa, rakenteellisia muutoksia ja sopeutumista sekä muutoksia perinteisissä kulttuuripiirteissä. Näin ollen akkulturaatio on monimutkainen sosiokulttuurallinen systeemi.

Akkulturaatio voidaan ymmärtää sekä tilana että prosessina. Kun akkulturaatiossa tutkitaan vieraiden ja uusien vaikutteiden aiheuttamia muutoksia, sitä seurataan prosessimaisesti. Näitä muutoksia esiintyy esimerkiksi ihmisten uskomuksissa, tunteissa, asenteissa, arvoissa ja käyttäytymisessä. Riippuen tarkastelukulmasta, akkulturaatio voi koskettaa koko kulttuuria, ryhmää tai yksilön sopeutumisprosessia, jota kuvataan sosiaalisena, psyykkisenä tai fyysisenä ilmiönä (Koironen, 1966, 1-10). Akkulturaatio-tutkimuksessa näkökulma on usein vastaanottavan, heikkomman kulttuurin puolella ja Berryn (1989,) mukaan tässä prosessissa voidaan erottaa neljä vaihetta: integraatio, assimilaatio, separaatio ja marginalisaatio.

Integraatio on paras mahdollinen tapa suhtautua koko akkulturaatioprosessiin. Siinä siirtolaisella on hyvä toimiva suhde sekä omaan etniseen kulttuuriin että valtakulttuuriin. Integraation on sanottukin olevan paras ratkaisu valtakulttuuriin sopeutumisessa. Assimilaatio eli sulautuminen tapahtuu silloin, kun henkilö ei halua säilyttää omaa kulttuuri-identiteettiään vaan sulautuu täysin valtakulttuuriin. Toisin sanoen henkilö hylkää oman kulttuurinsa ja omaksuu valtakulttuurin sen tilalle. Tämän on nähty olevan erittäin haitallista sopeutumiselle, varsinkin nuorten siir-

tolaisten keskuudessa. Separaatiossa henkilö haluaa pitää kiinni alkuperäisestä kulttuuristaan, mutta välttää sosiaalista kanssakäymistä valtakulttuuriin. Marginalisoituminen tarkoittaa henkilön vieraantumista omasta kulttuuristaan. Hän ei kuitenkaan omaksu valtakulttuuria, jolloin voidaan sanoa hänen ”pudonneen” kahden kulttuurin väliin. Tässä tilanteessa henkilö ei siis hyväksy kumpaakaan kulttuuria ja kokee tullessa hylätyksi suhteessaan enemmistökulttuuriin. (Berry 1988, 43–46, Berry 1989, 217.)

Akkulturaatiotutkimus on saanut alkunsa antropologien parissa mutta nykyisin sitä on alettu käyttää yhä useammin psykologisissa tai sosiaalipsykologisissa tutkimuksissa. Berryn (1988, 30–31) mukaan akkulturaatiota voidaan käsitellä sekä yksilön että ryhmän akkulturoitumisena. Tällöin yksilön akkulturaatioprosessia voidaan kutsua psykologiseksi akkulturaatioksi. Berryn mielestä yksilötasolla akkulturaatiotutkimuksen tulisikin keskittyä henkilön sisäisiin ja ulkoisiin konflikteihin ja kriiseihin sekä henkilökohtaisiin suhtautumistapoihin.

Siirtolaisuudelle on aina syynsä ja usein siirtolaistutkimuksissa selvitetään näitä syitä. Tämän lisäksi siirtolaistutkimuksissa on keskeistä siirtolaisten sopeutuminen uuteen kulttuuriin. Tällöin tutkittavaksi kohteeksi muodostuu elämä maassa, jonka tavat ovat erilaiset kuin lähtömaassa. Akkulturaatioprosessin tutkiminen on sosiaalitieteellisempi ja psykologisempi tapa lähestyä siirtolaisuutta. Suurten massojen tai muuttoliikehännän sijasta, tarkastelussa keskitytään enemmän yksilölliseen ja jokapäiväisen elämän toimintaa kuvaavaan tutkimukseen. Laajassa merkityksessä akkulturoituminen tarkoittaa tietyn etnisen ryhmän kulttuurimuutosta erilaiseen yhteiskuntaan sopivaksi (ks. Liebkind, 2000).

Tässä tutkielmassani käsittelemieni evakkokarjalaisten sopeutuminen on yksi keskeisimmistä teemoista. Vaikka he olivat samaa kansaa muiden suomalaisten kanssa, he muodostivat oman etnisen ryhmänsä, sillä historiallisesti he kuuluivat eri heimoon muihin suomalaisiin verrattuna. Heidän kulttuurissaan oli paljon vaikutteita esimerkiksi ortodoksisuudesta ja idän kulttuurista, tavoista sekä perinteistä. Lisäksi he kuuluivat eri murrealueeseen kuin länsisuomalaiset. Tästä kaikesta johtuen, akkulturoituminen sopi käsitteenä tutkielmani piiriin ja siksi käytin sitä tässä kehyksessä.

On myös huomioitava, että akkulturaatiota voi tapahtua molempiin suuntiin. Esimerkiksi sopeutumisesta puhuttaessa myös valtaväestö sopeutuu uudesta kulttuurista saamiinsa vaikutteisiin. Molempien kulttuurien on käytävä läpi ”törmäys-

kurssinsa” ja sopeutumisen vaiheensa, ennekuin erilaiset kulttuurit pystyvät kohtaamaan toisensa ja elämään toistensa kanssa tasa-arvoista elämää. Ongelma-alueiksi kanssakäymisessä voivat muodostua asenteet, vallitsevat käsitykset, stereotyyppiat, ennakkoluulot ja etnosentrismi. (ks. Liebkind, 1997.)

Asenteella tarkoitetaan ihmisen tapaa ajatella jostain asiasta, joko suosivalla tai ei-suosivalla tavalla. Ennakkoluulot kohdistuvat usein johonkin uuteen ja outoon, mutta ne ovat astetta lievempiä kuin asenteet. Etnosentrinen ihminen ajattelee oman kulttuurin paremmuutta ja katsoo asioita kulttuurisesti hyvin kapea-alaisesti. Stereotyyppiat ovat yleisiä vallalla olevia käsityksiä esimerkiksi jostain ihmisestä tai ihmisryhmästä. Usein stereotyyppiat ovat joko hyvänsuopia tai pahansuopia ajatuksia toisista ihmisistä. (Liebkind, 1997, 42.)

Yhtä osaa yksilön akkulturaatio-prosessissa voidaan kutsua kulttuurishokiksi. Se on kuin kehityskriisi, jossa ihminen tarkkailee sisäistä maailmaansa suhteutettuna uuteen ja outoon kulttuuriin. Vaikka tässä tutkielmassani karjalaisten kulttuuri ei suuresti poikennut suomalaisten kulttuurista, voin nähdä heidän akkulturaatio-prosessissaan kulttuurishokin piirteitä. Sitä voidaan (ks. Raiskio, 1997) verrata myös sosiaalistumisprosessiin, johon vaikuttaa sekä yksilön motivaatio kuin laajempi kyky mukautua uusiin vaatimuksiin.

2 Kasvatushistoriallinen mikrotason tutkimus

Mikrohistorian tutkimus on melko uusi tapa tutkia kasvatushistoriaa. Vehkalahti (2003, 237) tarkentaa osuvasti sen tavoitetta kuvata tavallisia ihmisiä heidän arkipäivässään, sen sijaan, että tutkittaisiin valtaapitävien historiaa. Kun tutkimuksen lähtökohdaksi valitaan mikrotaso, ajatellaan että pienien yksityiskohtien avulla saadaan tuotua esille jotain sellaista, joka makrotason tutkimuksessa saattaisi jäädä pimentoon. Carlo Ginzburgin (1996, 62–63) mukaan tutkimuksen aineistosta tulisi etsiä pieniä johtolankoja, joita tutkimalla ja analysoimalla menneisyys voisi hahmottua eteemme tarkempaan ja monipuolisempaan. Uudesta näkökulmasta katsottuna, se mahdollistaa parhaimmillaan uusien käsitysten syntymisen historiasta. Siitä voi paljastua myös ristiriitaisuuksia, joita purkamalla käsitys historian tapahtumista muuttuu. (ks. myös Vuorio – Lehti & Nieminen, 2003). Nämä pienet johtolangat tai jäljet, esimerkiksi sotien vaietut tilanteet tai arjen yksityiskohdat,

ovat myös Fingerroosin ja Haanpään (2006, 30–32) mukaan avaimia vaihtoehtoisille tulkinnoille historiasta.

Fingerroos ja Haanpää (2006) tarkastelevat artikkelissaan myös mikrohistoriaa fokuoituneena suppeampien alueellisesti ja ajallisesti rajattuihin tutkimuskohteisiin. He jatkavat, että tarkoituksena on keskittyä yksittäisten ihmisten tai ryhmien elämään esimerkiksi ajallisesta näkökulmasta. Tällä mikroskooppisella otteella menneisyyttä voidaan havainnoida läheltä ja syvällisemmin. Kun tavallisten ihmisten menneisyys asetetaan kiinnostuksen kohteeksi, tutkimuksessa pyritään erilaisiin menneisyyden tulkintoihin, he lisäävät. Peltosen (1999, 52–55) mukaan mikrohistorioitsijat etsivät lopulta historian pienistä tapahtumista laajempia makrotasoa koskettavia ilmiöitä.

2.1 Muistitietotutkimuksen metodologia

Kansainvälisessä kirjallisuudessa muistitietotutkimusta kuvataan käsitteellä oral history, jolla tarkoitetaan erilaisin haastattelumenetelmin tuotettuja aineistoja. Näillä aineistolla kuvataan lisäksi menneisyyttä. Suullinen historia on suomenokseksi sille osuva nimi, vaikka useimmiten oral history - termi on suomennettu muistitietotutkimukseksi tai muistitietohistoriaksi.

Peltonen (2002) määrittelee muistitietoa oral history - termin kautta seuraavaan tapaan: ”Muistitieto (oral history) määritellään tiedoksi, joka ei pohjautu kirjallisiin lähteisiin vaan tiedonantajan muistiin. Sitä pidetään luotettavana silloin, kun tiedonantaja kertoo omakohtaisesti kokemastaan. Luotettavuuden edellytyksenä on lisäksi vielä se, että tutkittavasta kysymyksestä on käytettävä useita yhtäpitäviä muistitietoja (todistajalausuntoja).” Määritelmässä korostuu muistamisen ja muistitiedon luonne sekä kollektiivisen ja yksilöllisen muistin vuorovaikutus. Fingerroos ja Peltonen (2006, 9-10) eivät kuitenkaan halua kääntää oral history -termiä pelkästään muistitiedoksi tai suulliseksi historian tutkimiseksi, vaan korostavat sen tarkoittavan suomalaisessa tutkimuksessa puhutun sanan lisäksi tekstiä. He haluavat viitata muistitietotermillä kaikkiin menneisyyden tulkintoihin, jolloin muistitieto voi olla tutkimuksessa sekä lähde että kohde, apuväline tai sivujuonne. Jos muistitietoa käytetään lähteenä, sen tavoitteena on tuoda esille muistelijan

oma näkökulma menneestä. Tällöin tutkijan tehtävänä on tulkita ja tehdä analyysiä menneistä ajoista.

Fingerroos ym. määrittävät muistitietotutkimusta perustellen sen kuuluvaksi historianfilosofian ontologiaan ja epistemologiaan kuuluvaksi osa-alueeksi. Ontologiassa he tarkoittavat oppia olevaisesta, joka kuvaa, mitä mennyt on tai mitä aika on. Epistemologia sisältää puolestaan käsityksen siitä, millä ehdoilla tietoa tuotetaan. Tähän alueeseen liittyviä kysymyksiä ovat esimerkiksi seuraavat: ”Miksi tutkimme menneisyyttä?” ja ”Mitä hyötyä siitä on?” Habermasin ajattelun mukaan kulttuurin tutkimuksen epistemologinen kenttä jaetaan selittävään, ymmärtävään ja kriittiseen tutkimukseen. Fingerroosin ja Haanpään (2006, 28) mallissa muistitietotutkimuksessa pyritään selittämään tai esittämään erilaisia menneisyyden ilmiöitä. Ymmärtävä tutkimus suuntaa sitä vastoin muistitiedon tulkintaan, jolloin tulos on vahvasti subjektiivinen ja monimerkityksinen. Ja kriittinen muistitietotutkimus pyrkii tulkitsemaan arvioivasti.

Portellin (2006, 57–58) mukaan suulliset lähteet ovat luotettavia, mutta niiden luotettavuus on erilaista, sillä ne nostavat esiin mielikuvituksen ja symboliikan. Monipuolisuus muistitietotutkimuksessa perustuu sille tosiasialle, että sen esittämät ”väärät väittämät” ovat psykologisesti aina tosia ja yhtä tärkeitä kuin asiasällön luotettavimmat kuvaukset. Esimerkkinä Portelli mainitsee kirjalliset lähteet, kuten parlamentin istuntojen pöytäkirjat tai kokousten pöytäkirjat, sekä oikeudenkäyntien pöytäkirjat, joita kirjurit lyhentelevät, joita käytetään historian tutkimuksissa laajalti ja kyseenalaistamatta. Usein nämä lähteet ovat välittyneet suullisista lähteistä ja niitä pidetään hyväksyttävänä. Portelli väittää, että ennakkoluuloinen suhtautuminen suullisiin lähteisiin sisältää kuvitelman siitä, että nämä lähteet ovat tapahtumista etäisiä ja muistin vääristämiä. Portelli selventää että, tosiasiasuulliset lähteet kompensoivat ajallista etäisyyttä omaksumalla henkilökohtaisia aineksia tapahtumiin. Myös erilaiset tavat suullisessa kulttuurissa auttavat ja helpottavat muistamista, sillä samoja tarinoita kerrotaan yhä uudestaan ja ne herättävät keskustelua.

Monitieteisyyden haasteet ovat kasvaneet uusien historioiden myötä. Tutkimuksen ulottuville päätyvä tieto on myös ohentunut, sillä niin sanottu virallinen tieto ei enää riitä, vaan tarvitaan toista tietoa. Hänninen, Karjalainen ja Lahti (2005, 3–5) erittelevät kirjassaan virallisen tiedon ja toisen tiedon luonnetta. Heidän mukaansa virallinen tieto esittää julkisen totuuden asiasta, kun taas toinen tieto kuvaa

yksilökohtaista, paikantunutta, ihmettelevää ja paljastavaa tietoa. Edellä mainitun tiedon muotoja ovat täsmätieto, hiljainen tieto, vastatieto ja heikko tieto. Tällaisella toisella tiedolla on siis monia ilmenemismuotoja, joista hiljainen tieto viittaa kokemukseen, joka on vaikeasti tulkittavissa, mutta joka vaikuttaa ihmisten käytännöissä.

Vastatieto (Hänninen ym.) puolestaan kyseenalaistaa virallisen tiedon ja tekee tilaa unohdetuille ja syrjäytetyille käsityksille. Ja heikko tieto pohtii, kantaa huolta ja miettii inhimillistä olemista vaikeissa sosiaalisissa tilanteissa, antaen tilaa historian arvoituksellisuudelle. Esimerkiksi omakohtaisesta kokemuksesta kertominen on heikkoa tietoa ja se vaatii kuuntelemisen taitoa, jotta se saataisiin tavoitettua.

Peltonen (2003, 19) kuvaa samaa asiaa miettien menneen ja muistamisen kertomisen problematiikkaa. Mennyt on kadotettua todellisuutta, josta on jäänyt jäljelle muistaminen, menneestä kertominen joko suullisesti tai kirjoittaen. Tällainen kokemuksellinen tieto läheltä kokeneiden subjektiivisesta näkökulmasta on Peltosen mukaan lähdeaineistona hedelmällisempää ja arvokkaampaa kuin viranomaisten asiakirjat. Hän korostaa myös, että kertomuksissa liioitellaan, mutta samanlaista liioittelua esiintyy myös asiakirjoissa. Kaikesta huolimatta omakohtaisten kertomusten avulla päästään lähemmäksi itse kokijaa. Kertomusten tutkiminen on näin ollen, Peltosta mukaillen, samalla sekä kulttuuristen piirteiden että -prosessien tutkimista. Subjektiivisuus kertomuksissa voi myös olla vähemmän konkreettista tai yleispätevää kuin faktat, mutta Peltonen vakuuttaa, että ne ovat silti olemassa.

Unohtaminen, vaikeneminen tai totuuden muuntaminen on osa prosessia ja sille on aina omat syynsä. Anttonen (2000, 11–15) kirjoittaa muistamisen prosessista historiallisena kokemuksena tai tunnemuistona sekä historiallisena tietoisuutena, joka esiintyy harkittuna muistona. Tällaiset muistamisprosessit saavat muotonsa sosiaalisissa ja historiallis-kulttuurisissa konteksteissa. Historiallinen kokemus yksilöityy mentaalisiin syvärakenteisiin kun taas historiallinen tietoisuus löytää paikkansa kollektiivisissa ja julkisissa muistoissa. Muistelukerronnassa historiallinen kokemus ja historiallinen tietoisuus limittyvät toisiinsa. Tätä ilmiötä voidaan kutsua muistin politiikaksi.

2.2 Elämäkerrallinen ja narratiivinen tutkimus

Puolalainen Florian Znaniecki tunnetaan elämäkertatutkimuksen uranuurtajana. Hän on yhdessä W.I. Thomasin kanssa tehnyt laajan tutkimuksen Puolasta Chicagoon muuttaneista siirtolaisista. Hän on korostanut elämäkerrallisessa tutkimuksessa sitä, että siinä ei pidä tyytyä tutkimaan vain ihmisen toimintaa maantieteellisestä tai taloudellisesta näkökulmasta. Tutkimuksessa pitää tuoda esiin yksilön subjektiiviset tuntemukset, ajatukset ja toiminnot. The Polish Peasant- tutkimuksen aineistona oli etupäässä siirtolaisten omaelämäkertoja ja päiväkirjoja. Omaelämäkertoja tai kokemuksia tutkiessaan subjektiivinen puoli oli merkittävässä asemassa. (Antikainen, 1998, 37–38.)

Elämäkerrallisessa tutkimuksessa tulee näkyviin ihmisen elämänselämä (Arendt, 1987). Se kuvaa ihmisen kasvun historiaa. Elämänselämä käsite tarkoittaa sitä, että yksilön elämäntaivalta tarkastellaan merkittävien elämäntapahtumien valossa. Esimerkkeinä tällaisesta ovat syntymä, avioituminen, äitiys, isyys ja eläkkeelle siirtyminen. Näitä merkittävimpiä tapahtumia voivat olla kouluun meno, työhön siirtyminen, muutto paikkakunnalta toiselle tai työpaikan vaihto. Kun elämänselämää ajatellaan yksilön kehitystä koskevana mallina, siihen sisältyy erilaisia lähtökohtia. Historiallinen aika muotoilee ihmisen elämänselämää. Elämäntapahtumien ja siirtymien vaikutus riippuu niiden ajoittumisesta elämässä. Yhteenkietoutumisen periaatteena on nähtävä, että sosiaaliset ja historialliset vaikutukset näkyvät suhteiden verkoston kautta. Lisäksi on otettava huomioon, että ihmiset ovat toimijoita, jotka rakentavat oman elämänselämänsä valinnoillaan historiallisissa ja yhteiskunnallisissa olosuhteissaan. (Antikainen 1998, 101 – 102.)

Elämänselämän tutkimus on Korhosen (2003, 1) mukaan nojannut yhä enemmän elämäkerralliseen näkökulmaan. Hänen mukaansa aiemmin elämäkertoja kirjoittivat vain merkkihenkilöt, kun taas nykyisin omaelämäkerrat ovat yleistyneet ja demokratisoituneet kaikelle kansalle (ks. myös Vilkkonen, 2000, 74–85). Nämä samoin kuin narratiivisuus ovat Korhosen tutkimuksen mukaan nousseet kiinnostuksen kohteeksi myös terapioiden ja ohjaustyön piirissä. Lisäksi niiden on sanottu avaavan uusia mahdollisuuksia sekä tutkimustyöhön että asiakastyöhön (Saarenheimo, 2001).

Lalivè d' Epinay (1995, 49) kuvaa elämänselämää osuvasti kertojan ja kertomuksen todistukseksi. Hänen mukaansa elämänselämissä on aina osa kuvittelua, mutta se

ei silti vähennä kertomusten todistusarvoa. Kuvitelma voi kuitenkin kuulostaa todelta ja aina siinä on lainattuja elementtejä puhujan maailmasta ja elämästä. J.P. Roos (1987,31) kuvaa elämäkerran kirjoittajien erityistä herkkyyttä tai horjuvaa itsetuntoa, johon liittyy usein koettujen tapahtumien voimakas vaikutus kirjoittajan tuntoon ja ajatteluun. Roos väittää, että kirjoittajien elämään näyttäisi aivan erityisesti vaikuttavan köyhyys, puute, nöyryytykset ja epäinhimillinen kohtelu.

Vilkko (1997, 73) on tutkinut elämäntarinan kerrontaa ja kuvaa elämäntarinan lukemista hämmentäväksi kokemukseksi. Koska kaikilla ihmisillä on elämäntarina ja siitä kerrotaan koko ajan, ei tiedä mikä tarinoissa lopulta puhuttelee, kerronnan tapa vai itse tarina. Vilkon mukaan kosketuspinta löytyy kuitenkin eletystä elämästä, elinympäristöistä, aikalaisista ja heidän elämän käytännöistään. Vilkko päätyy ratkaisuun kerrotun elämän ”minästä”. Hän toteaa, että ”minällä” on usein arvioiva ja rekonstruoiva sävy ja sen kertomisen tapa puhuttelee kuulijaansa. Näin ollen kerrottu elämä ja tarinoitu elämä kulkevat käsikkäin tai sisäkkäin. Niistä ei voi erottaa mikä on elettyä elämää ja mikä tarinaa.

Saarenheimo (1997) korostaa, että keskeinen kysymys elämäkerrallisen muistin tutkimuksessa on muistojen ja todella eletyn menneisyyden keskinäisestä vastavuudesta. Furlong (1951, 31) on tutkinut muistia ja sitä, miten se toistaa menneisyyttä. Hänen mukaansa muistot ovat kuin kopioita menneisyyden erilaisista tapahtumista. Tässä muistin kopioteoriassa oletetaan, että henkilön muistot edustavat kokemusmaailmaa sellaisena kuin ne ovat tapahtumahetkellä olleet. Tästä on esitetty myös teoriaa miten ainakin periaatteessa muistot voisivat säilyä muuttumattomina vuosikausia. Niin sanotun ”flashbulb” - teorian mukaan (ks. esim. Brown & Kulik, 1977; Winograd & Killinger, 1983) erityisesti sellaiset muistot, joihin liittyy voimakkaita affektiivisiä komponentteja säilyvät muistoissa muuttumattomina.

Eskola ja Suoranta (2005, 22–23) pitävät narratiivisuutta yhtenä tapana tehdä selkoa todellisuudesta. Heidän mukaansa ihminen jäsentää kokemaansa tarinan avulla, joten sitä voidaan pitää toisena keinona kaiken ymmärtämiselle loogisen ajattelun ohella. (ks. myös Tonkin, 1992 ja Thompson, 1988) Arkipuheen lisäksi koko kirjallinen kulttuuri on narratiivisesti jäsentynyttä. Koko ihmisten elämä on täynnä mitä erilaisimpia kertomuksia ja siksi sitä voidaan pitää ihmiselämään ja olemiseen kuuluvana ymmärryksen perustavanlaatuisena muotona. Siksi narratiivisuus kuuluu myös tämän tutkimuksen tekemiseen ja teoreettiseen pohdintaan.

Eskolan ja Suorannan mukaan se on resurssi muiden joukossa, jota voidaan tehdä lukemalla, keräämällä ja kirjoittamalla tarinoita. Hyvinä esimerkkeinä ovat heidän mukaansa, omaelämäkerrat, päiväkirjat, kirjeet tai eläytymismenetelmällä kirjatut tarinat. Lukemisella tässä tarkoitetaan jonkin aineiston tematisointia narratiivisuuden näkökulmasta tutkimuksen kohteeksi. Näin ollen, erilaiset ilmiöt ja tapahtumat voidaan lukea kertomuksina. Omaelämäkerrat ja haastattelut ovat kertomusten keräämistä, sillä niiden muoto on kertomuksellinen. Varsinkin haastattelut voi tehdä sellaiseen muotoon, että ne inspiroivat tarinan kertomiseen. (Eskola & Suoranta, 2005, 22 - 23.)

3 Evakkokarjalaisuuden historiaa

Jo lokakuussa 1939 rajaseudulla asuvat karjalaiset joutuivat lähtemään evakkoon kasvavan sodan vuoksi. Heitä oli noin 45 000 henkilöä ja he olivat pääosin kotoisin Kannakselta, Viipurista sekä Suomenlahden rajakylistä. Lähtö oli kiireinen, eikä mukaan saatu ottaa paljon mitään muuta kuin sen verran kuin kukin jaksoi kantaa. Evakuointia ei suunniteltu riittävästi ja siksi kaikki tavarat jäivät Karjalaan. Kun rauha sitten solmittiin ja uusi raja vedettiin, 420 000 karjalaista joutui jättämään kotinsa. Suurin osa siirtolaisista oli maanviljelijöitä ja karjan kasvattajia ja siksi heille pyrittiin antamaan uudet tilat muualta Suomesta. Eduskunta säätöi pika-asutuslain ja korvauslain omaisuutensa menettäneille. Mutta kun sota jatkui, jäivät nämä korvauslait toteutumatta.

Sodassa menetetyt alueet vallattiin takaisin jatkosodassa ja monet karjalaiset palasivat takaisin koteihinsa Karjalaan. Monet kodit oli tuhottu, mutta jotain oli säilynyt ehjinä. Ahkeralla työnteolla asunnot saatiin kunnostettua ja elämä alkoi alusta. Karjalaan takaisin palaajia oli noin 280 000 henkeä, eli noin 70 % kaikista karjalaisista.

Vuonna 1944 maat menetettiin Neuvostoliitolle uudestaan ja karjalaiset joutuivat lähtemään evakkoon toisen kerran. Evakkoon lähtö tapahtui toistamiseen nopeasti, eikä evakuointisuunnitelmia ehditty toteuttaa. Omaisuuden mukaan otto tapahtui kuitenkin paremmin kuin ensimmäisellä kerralla.

Sodan keskellä olevassa valtiossa sijoittaminen oli työläs ja vaikea operaatio. Kun sota oli päättynyt, oli siirtolaisia noin 430 000 ja heistä suurin osa oli karjalaisia,

mutta joukossa oli myös Petsamolaisia sekä Sallan ja Kuusamon asukkaita. Siirtolaisia oli näin ollen noin 11% Suomen koko väestöstä. Teollisuudessa töissä käynyt väki tai kaupunkilaiset evakot hakeutuivat yleensä kaupunkeihin asumaan. Esimerkiksi Helsingissä tämä muuttoaalto aiheutti asuntopulman ja ihmisiä jouduttiin sijoittamaan tilapäismajoitukseen pommisuojaan. (Ilonen, 2003, 40.) Maatalousväestöllä oli paremmat mahdollisuudet saada itselleen asuinpaikka. Heille oli toukokuussa 1945 laaditun maakuntalain mukaan oikeus maatalaan tai ainakin asuintonttiin (Pärnänen, 1955, VIII).

Siirtoväen asuinpaikan muutot olivat yleisiä. Vaikka valtion puolesta siirtoväen asiat tuli hoitaa oikeudenmukaisesti, oli virallisen tahon asioiden hoitamisen käänköpuolella ristiriitoja. Eturistiriidat evakoiden ja paikallisväen kesken tulivat esille paikallisella tasolla ja yksittäisten ihmisten asennoitumisessa. Osa niistä johtui asutusviranomaisten suunnitelmista ja niiden muuttumisesta, kun taas toisaalta karjalaiset olivat itse aktiivisia oman asuinpaikan etsimisessä. Maanhankintalain mukaiset siirrot olivat erilaiset kuin talvisodan aikaiset siirrot. Olosuhteet olivat sekavat, sillä jatkosodan loppuessa myös rintamamiehille haluttiin antaa tontti, johon rakentaa ja maatilkkua, josta hankkia elantonsa.

Valtiolla, kunnilla, yhtiöillä ja yksityisillä oli velvollisuus luovuttaa maitaan evakoille. Joskus tämä tapahtui pakkotoimina ja aiheutti närää siirtolaisten ja paikallisten välillä. Ennakkoluulot karjalaisia kohtaan tulivat tällöin esille jopa vihamielisyytenä heitä kohtaan.

Yleisesti ottaen historian kirjoitukset kuvaavat siirtokarjalaisten sopeutumista paikalliseen kulttuuriin hyväksi. Evakot alkoivat rakentaa uutta elämää niillä paikkakunnilla, josta olivat saaneet peltotilkkunsa. Heitä on kuvattu uutteriksi, sopeutuvaisiksi ja aloitekykyisiksi ihmisiksi. Pian asettumisensa jälkeen he vaikuttivat oman asuinalueensa elämään kunnallisissa ja seurakunnallisissa luottamustehtävissä. (Karjalanliiton [www.sivusto<http://www.karjalanliitto.fi/>](http://www.karjalanliitto.fi/).

18.5.2008.)

3.1 Suomen yhteiskunnallinen ja historiallinen tilanne

Talvisota syttyi 30.11.1939 ja jatkui seuraavaan kevääseen 13.3 1940 asti. Talvisodassa kuoli 23000 sotilasta ja yli 1000 siviiliä. 43 000 sotilasta oli haavoittunut.

Rauhanteon myötä yli 450000 suomalaista oli joutunut lähtemään evakkoon. Uusi raja jätti taakseen kymmeniä tuhansia asuntoja. Myös muualla Suomessa tuhansia asuntoja oli tuhoutunut ilmahyökkäyksissä. Vuonna 1940 säädettiin pika-asutuslaki, jolla pyrittiin ratkaisemaan siirtoväen asuttamisongelmat. Oli alkamassa suuri maareformi, joka kuitenkin jouduttiin lakkauttamaan maatalousministeriön toimesta jatkosodan syttyessä. Heti jatkosodan alettua, rajaseudun asukkaat evakuoitiin, mutta koska sota alkoi suotuisasti, noin kaksi kolmannesta evakoista palasi takaisin karjalaan kesällä 1941. Uusi evakkoretki koitti vuonna 1944 kesäkuusta alkaen. Koska suuret kaupungit olivat myös pommitusten kohteina, niistä evakuoitiin lapsia maalle turvaan. Arvioiden mukaan vuonna 1944 jopa 590 000 ihmistä joutui muuttamaan kodeistaan. (Oksanen, 2007,69.)

Jatkosodan ja Lapinsodan jälkeen asutusongelma oli samanlainen kuin talvisodan jälkeen ja ongelmien ratkaisemiseksi säädettiin uudet lait. Alkoi jälleenrakennuksen aikakausi, joka on ymmärretty jatkosodan ja Lapin sodan jälkeiseksi aikakaudeksi Suomen historiassa.

Talvisotaa seurannutta rauhan aikaa leimasivat suuren luokan ongelmat. Talouselämää ja elintarvikkeiden saatavuutta jouduttiin säännöstelemään ja yleisesti ottaen tulevaisuutta hallitsi epävarmuus. Kansalaisten keskuudessa pohdittiin paljon rauhaa ja sotaa ja se herätti ihmisissä ristiriitoja. (Haikari, 2006, 267–268.)

Jatkosota alkoi juhannuksena 25.6.1941 ja aselepo Neuvostoliiton kanssa astui voimaan 4.-5.9.1944. Jatkosodan päätyttyä käytiin vielä Lapin sota saksalaisten karkottamiseksi maasta. Tämä sota kesti 25.4.1945 saakka. Toisen maailmansodan seurauksena suomessa kuoli tilastojen mukaan 3,5 miljoonan väestöstä 93 563 ihmistä ja haavoittui 200 000 ihmistä. Huomionarvoista on se, että suurin osa pysyvästi vammautuneista oli 23 - 27 -vuotiaita. Suomen sotakorvausmenot jotka on laskettu 1952 rahana, nousivat peräti 550 miljoonaan dollariin. Sen lisäksi jouduimme korvaamaan Neuvostoliitosta vietyä omaisuutta 22 miljoonan dollarin edestä. (Näre ym. 2007,13.)

3.2 Sodasta selviytyminen ja jälleenrakentamisen aika

Karonen (2006, 9-11) on tutkimuksessaan tuonut hyvin ilmi sen, miten sotien jälkitilojen kuvaaminen historiankirjoituksissa on jäänyt usein kapea-alaiseksi. Esi-

merkiksi hän mainitsee Suomen viime sotien jälkeistä aikaa koskevan tutkimuksen, jossa suurin huomio on kiinnitetty poliittisen tilanteen muutoksiin, sotakorvauksiin, asutustoimintaan ja taloudelliseen jälleenrakentamiseen. On tutkittu paljon sitä, mitä sotien jälkeen tapahtui, mutta jätetty pohtimatta sitä, miten rauhaan palattiin. Ei ole selvitetty paljonkaan sitä, miten yhteiskunta siirtyi sodasta rauhaan tai millaisia makro- ja mikrotason ongelmia yhteiskunta joutui kohtaamaan. Minkälainen rooli tässä prosessissa oli yhteisöllä tai yksilöllä? Karosen mukaan useimmissa historiankirjoituksissa onkin pyritty kuvaamaan tässä asetelmassa makrotason ja valtiovallan toimenpiteitä. Tähän tarkasteluun tulisi kuitenkin hänen mukaansa ottaa sekä yhteiskunnalliset rakenteet että yksilöt, jotka kamppailevat erilaisten rakenteiden puristuksessa.

Haastavinta jälleenrakentamisessa (mts.10) oli yhteiskunnan kannalta yleinen demobilisointi, poliittisten ja taloudellisten ongelmien ratkaiseminen. Yhteiskunnan rauhoittaminen, veteraanien integrointi muuhun siviiliväestöön sekä sotainvalideista, sota-orvoista ja – leskistä sekä omaisuutensa menettäneistä huolehtiminen ja henkisten vaurioiden minimointi kuuluivat myös rauhaan palaamiseen. Lista ei ole yllättävä, mutta siitä näkyy kuinka paljon samankaltaisuuksia se pitää sisällään aikaisempien sotien jälkimaininkien kanssa. Tutkimusten mukaan aikalaisille nämä asiat ovat tuntuneet itsestään selviltä toimenpiteiltä, vaikka ne osoittavat Suomen valtion ja päättäjien kokemuksellista taloudellista otetta asioihin ja suurten ongelmien tiedostetuksi tulemistä. Kaiken lisäksi ongelmat pystyttiin ratkaisemaan nopeasti ilman pitkäaikaisia rakenteellisia vaurioita.

Toisaalta, Karosen mukaan, yksilön ja rakenteiden välisessä törmäyksessä, pienempi osapuoli oli yleensä se, joka kärsi eniten. Näennäisesti hyvin selvinneille henkilöille sotien jälkiseuraukset olivat tuhoisia. Monille saattoi ”jäädä sota päälle” ja se on aiheuttanut jälkikäteen suuriakin yhteiskunnallisia ongelmia. Teoksessa ”Kun sota on ohi”(Karonen & Tarjamo, 2006) osoitetaan sodan ja rauhan välisen rajan hämäryys. Siinä keskitytään tutkimaan myös niitä sodan jälkitiloja, jotka ulottuvat jopa vuosikymmenten taakse rauhanteon jälkeiseen aikaan. Asioita tutkittuaan, Karonen on tullut siihen tulokseen, että sodan aiheuttamat ongelmat olivat suurimmillaan vasta sodan jälkeen.

4 Kasvatuksellisia näköaloja

Teoksessaan Haavoitettu lapsuus Näre ym. (2007) kuvaavat 1930–40-lukujen kasvatusta ja koulukuria ankaraksi. Heidän teoksessaan ei kuitenkaan pureuduta koulukurin syihin tai siihen, mistä tuon ajan kasvatuskäsitykset olivat saaneet alkunsa. Tässä tutkielmassani haluaisin tuoda esille sen, miksi tuon ajan koulu- ja kasvatuskuri oli niin ankaraa. Toisin sanoen halusin löytää syitä tuon ajan vanhempien ja opettajien kasvatustapojen.

4.1 Lapsuuden historiaa

Ariksen (1960, 125) mukaan lapsuuden historiassa menneisyydessä ei käsitetty lapsuuden erikoisluonnetta. Lapsia kohdeltiin huonosti systemaattisesti ja lasten kuritusmenetelmät olivat ankaria. Aikuisten ja lasten väliset suhteet olivat hänen mukaansa etäiset ja ne kehittyivät vasta vuosisatojen kuluessa kohti molemminpuolista välittämistä.

Vaikka lapsia ei ole nähty samalla tavalla kuin nykyajan kulttuurissa, se ei tarkoita, ettei lapsuutta ja sen eroavaisuuksia aikuisuudesta olisi otettu huomioon. Aries korostaa, että lapsuuskäsityksen ensimmäisessä hoivaamisvaiheessa painottui perheen merkitys. Toisessa vaiheessa 1500-luvulta alkaen ja erityisesti 1600-luvulla, alkoivat kirkonmiehet muiden moralistien kanssa vaikuttaa yhä enemmän lapseen. Hänet nähtiin Jumalan luomukseksi, joka tarvitsi turvaa ja muokkausta. Tämä käsitys siirtyi myös perheisiin. 1700-luvulla alettiin kiinnittää huomiota lapsen hygieniaan ja fyysiseen terveyteen. Aries jatkaa, että vasta 1800-luvun puolenvälin jälkeen nykyinen lapsuuskäsitys alkoi vakiintua. Lapsesta tuli perheen ja vanhempien kiinnostuksen kohde. Ariksen mukaan (1960, 150) perhe-elämän yksityistymisen ja koululaitoksen syntymisen myötä, lasten kohtelu tuli ankarammaksi ja lapset menettivät keskiajalle ominaisen vapauden. Nyt heidät eristettiin vanhemmista, heidän kasvatuksestaan ja koulutuksestaan kiinnostuttiin ja heitä alettiin valmentamaan aikuisuuteen. Ariksen tutkimuksia on myös kritisoitu metodologisten heikkouksien kuin myös hänen johtopäätöksiensä vuoksi.

De Mause (1976, 25–29, 51) mukaan psykohistoriallinen näkemys lapsen historiasta on ollut järkyttävä. Lapsen pahoinpitelyä ja ankaraa kohtelua on pidetty hä-

nen tutkimustensa mukaan itsestänselvyytenä. Lasten hoitaminen on ollut vähäistä ja heitä on kohdeltu raa´asti ja väkivaltaisesti. Hänen mukaansa lasten kohdeltu on suhteessa vanhempien persoonallisuuteen ja kehitystasoon. Esimerkiksi keskiajan vanhemmille ei ollut kehittynyt psyykkistä mekanismia, joka olisi mahdollistanut empaattisen suhtautumisen lapsiin. de Mauseen psykohistoriallisessa näkemyksessä on eri vaiheet, jossa tapahtuu kuitenkin kehittymistä. Sosiaalistumisvaiheessa, joka sijoittuu 1800 - 1950-luvuille lastenkasvatus alkoi keskittyä lapsen harjaannuttamiseen ja kouluttamiseen, toisin sanoen, hänen opettamiseensa ”oikealle tielle”. Tätä näkemystä tukee 1900-luvun keskeiset psykologiset suuntauukset psykoanalyysistä (Freud) behaviorismiin (Skinner) ja se on keskeistä sosiologisessa funktionalismissa. Myös isät kokivat tuolloin lastensa kasvatuksen tärkeäksi.

Viimeisin vaihe de Mauseen (1976, 51–53) mukaan on auttamisvaihe, joka alkoi 1950-luvulla. Siitä lähtien alkaa uusi vaihe lapsen ja vanhemman suhteessa. Kasvatuksen lähtökohtana tulee olla lapsi ja hänen tarpeensa eikä vanhempien tarpeet. Vanhempien tehtävä on lastensa kehityksen tukeminen ja hänen tarpeidensa tyydyttäminen. Lapsen tahtoa ei murreta, eikä häntä alisteta. Vanhemmilta vaaditaan aikaa lapsilleen ja heidän yhdessäoloon korostetaan. Näin lapsesta kasvaa itseensä luottava aikuinen, joka näkee maailman realistisesti. Tähtisen (1992, 43–49) tutkimuksessa tulee esiin seuraavat seikat, jotka ovat muokanneet lapsuuskäsitystä historiassa: koulusysteemin muotoutuminen, perherakenteen muotoutuminen, kapitalismi ja teollistumisen nousu, vanhempien kypsyntäprosessien eteneminen ja ajan hengen muotoutuminen hyväntahtoiseksi.

Cunnigham (2005, 201–202) väittää, että modernin historiantutkimuksen mukaan lapsuuden historiassa on korostunut kysymys vanhempien ja lasten suhteesta. Tässä tutkimuksessa kysytään rakastivatko entisaikojen vanhemmat lapsiaan? Vastausta on etsitty päiväkirjoista, omaelämäkertoista, kirjeistä ja testamenteista sekä sairaaloiden- ja oikeuslaitosten arkistoista. Kysymykseen on kuitenkin ollut vaikea löytää uskottavaa vastausta, sillä eri aikoina ”rakkaus” on käsitetty eri tavoin, ja sitä on vaikea verrata moderniin rakkaus-käsitykseen. Cunnigham korostaa kuitenkin sitä, että lapsuus ja lapsen historia on nähtävä osana oman aikansa yleistä ajattelutapaa ja kasvatustähtiikkaa. Entisaikoina lapset nähtiin osana taloudellista, sosiaalista ja poliittista elämää yhteisössä.

Cunnigham kritisoi lapsen historian tutkimuksia 1960- ja 1970-luvuilla, jolloin lapsuutta tutkittiin kapea-alaisesti, aikansa yleisen vallalla olevan kasvatustutkimuksen näkökannalta. Toisaalta taas 1980- ja 1990-luvun lapsuuden historian tutkimus kiinnitti liikaa huomiota lapsen yksilöhistorian tutkimiseen. Lisäksi on huomioitavaa, että Ariksen lapsuuden historian tutkimukset ovat keskittyneet vain 1800-luvun lopulle saakka. Kun taas esimerkiksi Pollockin (1983, 47) tutkimuksissa korostui pysähtyneisyys. Hänen mukaansa vanhempien ja lasten väliset suhteet pysyivät lähes muuttumattomina 1800-luvun lopulle saakka. Cunnigham toteaa, että Pollock ei jatkanut lapsuushistorian tutkimuksiaan pidempään kuin 1900-luvun alkupuolelle saakka. Vasta 1900-luvun puoleenväliin mennessä tutkijat olivat kiinnostuneita lapsuuden kartoittamisesta. Silloin tutkimuksissa korostettiin lapsuutta ”lapsen vuosisatana” ja mukaan tulivat kysymykset vanhemmuudesta ja vastuusta.

Varsinkin metsästys - ja keräily-yhteisöissä (Antikainen, 1998, 146) ja myös agaraariyhteiskunnassa perinteellä oli suuri merkitys lasten kasvatustavoissa. Kasvatus kuului kaikkeen muuhun arkipäivän toimintaan eikä sitä pidetty erillisenä asiana. Antikainen toteaa kuinka tällainen perinteitä korostava kasvatustavo esiintyi varsinkin maatalousvaltaisessa yhteisössä ja alempien sosiaaliluokkien piirissä. Esivallan vaikutus näkyy myös 1930-luvun kasvatuksessa. Antikaisen mukaan kirkon vaikutuksesta ruumiillinen kuritus maatalousyhteiskunnassa yleistytti. Ajateltiin vitsan pelastavan lapsen sielun joutumasta helvettiin. Veikko Ruoppilan mukaan (1954; Hurme 1985) lapsilta odotettiin tuona aikana kuuliaisuutta, nöyryyttä ja vaatimattomuutta. Lapset eivät saaneet sananvaltaa kodeissa ja vielä 1800-luvun lopussa lasten tuli teititellä vanhempiaan. Lasta tuli kasvattaa arvannon tuntoon ja häveliäisyyteen, sillä nämä asiat eivät olleet synnynnäisiä lasten omaamia piirteitä. Tällöin välineenä tuli käyttää vitsaa. Usein vedottiin myös lapsen uskonnollisiin, sosiaalisiin ja omanarvon taipumuksiin.

Lisäksi Antikainen korostaa, että lapsuus - ja nuoruuskäsitykset ovat muuttuneet kasvatuskysymyksinä ja biologisina ilmiönä hyvin vähän aikojen kuluessa. Tästä voi tehdä johtopäätöksiä myös oman tutkielmani aikakauden kasvattajien toimintaan. Koska he olivat saaneet osakseen ankaran kasvatuksen, he jatkoivat sitä samaa mallia kasvattaessaan omia lapsiaan. Tämä tosiasia auttaa ymmärtämään, miksi aikuiset sodan aikana käyttäytyivät usein niin pelottavalla tavalla lapsiaan

kohtaan, sillä kaikkea ei kuitenkaan voi laittaa pelkästään sodan vaikeuksien vuoksi tehdyiksi ratkaisuuksi.

Yhteiskunnallisena ilmiönä lapsuuskäsitys on kuitenkin muuttunut paljon eri kulttuureissa. Yhteiskuntatieteilijöille lapsi ja lapsuus on ollut marginaalinen ilmiö. Lapsuutta on käsitelty eniten pedagogiikan, biologian tai psykologian näkökulmista. (Alanen & Bardy, 1990, 9-11.)

4.2 Koulutuksen historiaa

Tultaessa 1900-luvulle koulutuksen laaja-alaisuus ja yhteiskunnallinen merkitys oli muuttunut suuresti, jos sitä vertaa sata vuotta aikaisempaan aikakauteen. Tähtinen (2007, 135–137) toteaa artikkelissaan, että myös pedagoginen ajattelu suhteessa koulujen yhteiskunnallisuuteen oli vahvistunut. Koulutus nähtiin tärkeäksi niin talouselämän kuin kansakunnan hyvinvoinnin ja integraation kannalta. Tähtinen jatkaa, että kansalaiskasvatuksen näkökulmasta kasvatusta ja koulutusta pidettiin modernin kansanvaltaisen yhteiskunnan merkinä. Mitä lähemmäs 1900-lukua tultiin, koulutus herätti yhteiskunnallista keskustelua ja poliittisia intohimoja erilaisten intressiryhmien välillä. Vaikka koulumainen opetus ei vielä itsenäistymisen aikoina koskettanut kaikkia, se toimi sosiaalisen ja ammatillisten hierarkioiden määrittäjänä. Suomi oli muiden länsimaiden tapaan muotoutumassa moderniksi koulutusyhteiskunnaksi. Uuden kansakoulun perustamistahti tuntui kuitenkin etenevän hitaasti ja varsinkin kirkon vaikutus kouluopetukseen jatkui vielä pitkään, vaikka tiet olivat virallisesti erkaantuneet (ks. esim. Suni 2005; Koski 2001.)

Opettajankoulutuksen laajentamisesta huolimatta moni pedagoginen uudistumispyrkimys jäi polkemaan vanhoja latujaan. Näin ollen kansakoulusta tuli kirjapainotteinen ja opettajajohtoinen, vaikka suunnitelmat olivat alun perin olleet toiset (ks. esim. Halila 1949 II; Kiuasmaa 1982).

4.3 Kouluttautuminen sodan jälkeen

Sodan jälkeinen aikuisten kouluttaminen oli suuri urakka. Sotilaat, jotka palasivat kotiin, olivat suurimmaksi osaksi nuoria miehiä, jotka olivat vailla ammatillista

koulutusta. Jälleenrakentamiseen ja sotakorvausteollisuuteen tarvittiin pikaisesti ammattitaitoisia miehiä. Tätä aikaa voidaan sanoa ammatillisen aikuiskoulutuksen esivaiheeksi. Yhteiskunnalliset muutokset ja poikkeusajat voidaan nähdä sysäyksenantajiksi työllisyyskoulutusluonteisen koulutuksen järjestämiselle. Jo 1920-luvun lopun työttömyyskomitea oli pohtinut keinoja vaikean työttömyystilanteen hoitamiseksi. Naisille annettua ammattikurssitoimintaa alettiin silloin antaa myös miehille. Sodan aikana kehiteltiin poikkeuslakeja ja työnvälitys ja ammattikursasiat keskitettiin kulkulaitosten ja töiden ministeriölle. Aikuisikäisten naisten kouluttaminen rintamalla olevien miesten tilalle, oli merkittävä sodan ajan ponnistus. (Leskinen, 1997, 12–13).

Sodasta huolimatta monet kunnat ja yksityiset tahot perustivat ammattikouluja ja kehittivät opistoasteen ammatillista koulutusta. Näitä kouluja pidettiin tärkeänä linkkinä myöhemmissä suunnitelmissa, vaikka ne eivät pystyneet vastaamaan sodanjälkeiseen ammattikoulutuksen suureen tarpeeseen. Tästä johtuen suunniteltiin pikakoulutusta. Pikakoulutuksella tarkoitettiin työvaltaisen opetuksen menetelmin annettavaa lyhytaikaista ammatillista koulutusta varsinkin rintamilta kotiutettaville miehille, joilla ei ollut ammattia tai joilta koulutus oli sodan vuoksi jäänyt kesken. Koulutus johti vakinaiseen ammattiin ja täydelliseen ammattitaitoon. Tämä edellytti kuitenkin harjaannuttamisjaksoa työpaikoilla. Jotta työvoimaperäiseen koulutukseen olisi saatu vetovoimaa, kehiteltiin taloudellinen korvaus koulutusajaksi, varsinkin niille, joilla oli perhe elätettävänä. Koska sota oli verottanut parhaassa iässä olevia miehiä, tuotantotoiminnan ylläpitäminen ja elinkeinoelämän kehittäminen oli ratkaisevasti riippuvainen koulutetusta työvoimasta. (Leskinen, 1997, 12–15.)

4.4 Sota-ajan koulu

Tepora (2007, 53–58) kuvaa koulua lasten elämänpiiriä jäsentävänä tekijänä 1920–30-luvuilla. Oppivelvollisuuskoulun myötä ”lapsen työ” ajateltiin koulutyöksi. Talvisodan alla kertausharjoitukset sulki kouluja joksikin aikaa, kun koulurakennukset otettiin sotilastarkoituksiin. Kun sota sitten syttyi, se katkaisi koulutyön melkein koko maassa. Sodan alkamisen tieto saavutti oppilaat aamun ensimmäisillä tunneilla, ihmeteltiin miksi opettaja itki ja lippukin oli puolitangos-

sa. Teporan mukaan muistitiedossa säilyneet kuvaukset opettajista ja kansakoulusta, kuvaavat opettajat tiukoiksi ja ankariksi ja kasvatusmenetelmiltään jopa väkivaltaisiksi. Tunneilla tuli istua hiljaa ja kuiskuttelemana, sillä pienimmästäkin rikkeestä, saattoi saada ikimuistaisen rangaistuksen. Koulunkäynti oli katkonaista, sillä koulut suljettiin rakennusten toimiessa majoituspaikkoina evakkokarjalaisille tai ne toimivat sotilas-sairaaloina. Jatkosodan aikana koulut olivat toiminnassa, ellei niitä jouduttu sulkemaan pommitusten vuoksi. Riippuen paikkakunnasta kouluja saatettiin sulkea myös sen vuoksi, että lapsia tarvittiin sadonkorjuutöihin syksyisin. Joitain koulurakennuksia pidettiin koko sota-ajan sotilaallisessa käytössä. Luokkakoko oli suuri ja koulumatkat saattoivat olla pidempiä kuin rauhan aikana. Tilanpuute vaikutti siihen, että toisilla paikkakunnilla jouduttiin opiskelemaan vuorolukuna; aamu- ja iltavuoroissa. (mas. 53–58.)

Tepora (2007,59) kuvaa sota-ajan koulunkäyntiä tärkeänä arjen rutiineja korostavana kokemuksena. Hän korostaa artikkelissaan, kuinka monille lapsille koulu tarjosi ystäviä ja sellaisia arkipäivän kokemuksia, jotka olivat turvaa tuovia teki-jöitä kotona vallitsevan ilmapiirin vastapainoksi. (ks. myös Ormio ja Porio) Teporan mukaan koulussa oli mahdollista myös leikkiä oppimisen rinnalla, kun taas kotona se ei ollut mahdollista lainkaan. Kotona lasten oli osallistuttava töihin, koska isät olivat sodassa ja työvoimasta oli kova pula.

Tepora (2007) korostaa koulun luoneen järjestystä sota-ajan lasten kaoottiseen maailmaan. Pommitukset uhkasivat usein koulunkäyntiä ja varsinkin Itä – Suomessa pelättiin desanttivaaraa (Desantit olivat Venäläisiä vakoojia, jotka olivat tulleet salaa rajan yli Suomen puolelle). Kun koulut olivat suljettuina, vanhemmat pyrkivät kuulustelemaan läksyjä omien töidensä lomassa. Koulunkäynnin keskeytyminen koettiin myös iloiseksi asiaksi, sillä se saattoi antaa aikaa omille leikeille ja harrastuksille, jos vain töiltä ehdittiin. Koululaisten kokemukset vaihtelevat asuinpaikkakunnan mukaan. Asemasodan aikana koulunkäynti sujui melkein tavalliseen tapaan, jopa niin, että sota pääsi unohtumaan kokonaan. Monille on kuitenkin painunut mieleen keskeytykset koulurutiineissa, ilmahälytykset ja suuri työ määrä sekä jatkosodan lopun epävarmuus.

5 Karjalaisesta evakkokarjalaiseksi

”Koti-Karjala ko mänetetty
välirauha Moskovas ko tehty,
päättynyt ei mei mierolaise tie,
mont murjuu koiks kutsuu saatii viel,
enneko kortteer vanhast pappilast meil löyty.”
(Katkelma runosta: Pappilaa!, Piela, M.)

Toinen evakkoon lähtö tapahtui monilla yhtä nopeasti ja pienellä varoituksella kuin ensimmäinenkin. Kun kysyin haastateltavilta heidän toisesta evakkomatkastaan, suurin osa heistä kertoi matkan tulleen yllättäen, vaikka moni oli sitä aavistellut ja ennustaja-eukot olivat siitä ennustaneet heti takaisin paluun jälkeen. Moni kertoi myös siitä, kuinka välirauhan aikana korjattiin koti Karjalassa kuntoon ja viljeltiin viljatkin maahan uuden elämän toivossa, mutta ei se auttanut. Lähtöpäivä tuli kuitenkin, vaikka sitä olisi kuinka pelännyt tai yrittänyt siirtää ajatuksistaan pois. Aluksi lähetettiin matkaan lapset ja vanhukset. Jos äidillä oli pieni sylivauva, hän pääsi matkaan mukaan vauvansa kanssa. Vain pienet nyytit vaatteita ja vähän evästä saatiin ottaa mukaan. Haastattelemani Amanda kertoo seuraavaa:

”Määräys oli sellaanen, että ei saanu ottaa muuta mukaan kuin ne vaatteet, jotka oli päällä ja evästä reppuun. Äiti oli yöllä paistanut lihaa ja leiponut pullaa mukaan. Se oli se, mitä jaksoimme kantaa ja mitä mukaan mahtu.”

Monissa kodeissa vanhin tytär tai poika sai jäädä isän tai enon kanssa huolehtimaan karjan lähettämisestä evakkopaikkakunnalle jälkeinpäin. Se oli varsinkin nuorelle tytölle iso vastuu kannettavaksi. Kun kysyin, miltä se tuntui nuoresta työstä, Amanda vastasi:

” Se oli sellaista aikaa, ei siinä paljo ehtiny mitään miettimään.”

Usein haastateltavat kaunistelivat asioita tai eivät halunneet kertoa peloistaan tai keskeytyneestä lapsuudestaan. Aivan kuin avoin, asiasta puhuminen olisi ollut kiellettyä. Toisaalta käyttäytymisestä kuvastuu kasvatuksesta opittu malli, lasten tuli totella vanhempiaan ja tehdä se, minkä aikuiset pitivät oikeana. Suuri vastuul-

linen tehtävä olikin muuttunut kertojan mielessä ylpeyden aiheeksi, selviytyminen sodan jaloista karjan kanssa Suomeen oli päättynyt onnekaasti ja perillä äiti oli iloinen tyttärensä saavutuksesta.

Miespuolinen haastateltava kertoi, ettei siinä ehditty paljon mitään ottamaan mukaan, ja koska hän oli yli kymmenenvuotias, hänelle annettiin tehtäväksi pakata rekeen evästä matkaan. Tauno jatkaa:

”Ja kun me sitten mentiin mäkeä ylös reellä, kaikki eväät putosivat pitkin mäkeä!”

Sodan ajan evakkomatka on jäänyt muistelijoiden mieliin elävänä kokemuksena. Toisille se oli kuin seikkailua ja toisille järkyttävä ja pelottava kokemus. Monet haastateltavista sodan ajan lapsista kuvaavat evakkoon lähtöä kaoottisena tapahtumana. Lapsille ei kerrottu mitään etukäteen. Kukaan ei tiennyt mihin ollaan menossa tai miten tässä vielä käy?

Eräs mies kertoi tarinan karjasta, joka oli hänelle hyvin tärkeää. Eläimet oli pitänyt jättää pelloille vapaaksi, kun niitä ei saatu otettua mukaan. Saattoi käydä myös niin, että pahvilapulla merkitty karja, joka piti ottaa mukaan, olikin vaihtanut omistajaa. Kukapa olisi ehtinyt miettiä varastelua. Kun he saapuivat asemalle, se oli täynnä ihmisiä ja jos ei pitäytynyt omassa seurueessaan, saattoi eksyä. Asemalla jouduttiin odottamaan junaa puolipäivää ja toisinaan kävi niin, että joku tuli kertomaan, ettei juna pääsekään tulemaan. Paluumatka takaisin kotiin oli onnekas, koska ei tarvinnutkaan vielä lähteä. Viikon päästä koti oli kuitenkin jätettävä ja samat järjestelyt tehtiin uudelleen. Pitkä junamatka taittui karjavaunussa ja koska oli kylmä ja talvi, monen hiukset tai takki jäättyivät kiinni karjavaunun seinämään. Joissain vaunuissa oli kamina keskellä lattiaa ja pojat riitelivät siitä, kuka saisi istua sitä lähimpänä. Junassa oltiin myös perheittäin. Vaunuihin oli laitettu lavereita ja siinä sitten matkattiin tuntikausia makuuasennossa tai istuen. Välillä pysähdyttiin jollekin asemalle ja Lottien ja sotilaiden johdolla voitiin syödä lämmintä ruokaa.

5.1 Lapsuus evakkona tai sotalapsena

Monet sodan aikana lapsuutensa viettäneet korostivat kertomuksissaan, kuinka sodan kauhut ovat olleet heidän mielissään läpi koko elämän. Evakkonainen muistelee sodan syttymistä:

” Me oltiin menty kouluun tavalliseen tapaan, lähetty aamulla kuuen aikaan, ja sitten, ku kello oli siinä yksitoista, ni yht` äkkiä me kuultiin hirvittävän kovaa meteliä ulkoo ja juostiin lähinnä olevalle pellon aukeelle sieltä koulusta ja katottiin, ku taivaalla oli ainki kolmetoista lentokonetta ja ne lens meiän pään yläpuolelta. Ei me sillo tieretty, et ne oli vihollisen koneita. Opettaja tai äiti ei ollut kertoneet mitään siitä sodasta meille ennempää. Ja se opettaja juoksi meiän perään ja huus, ei sinne saa mennä, tulkaa pian takas! Ja kyllä meitä pelotti ja me mentiin luokkaan ja opettaja pyys meitä pakkaan reput ja lähteen kotiin, eikä me enää sitten sinä vuonna menty kouluun.”

Useimmat haastateltavista kertoivat siitä, kuinka heille ei kerrottu sodan uhasta tai siitä, miten se yleensä vaikuttaisi elämiseen. Haluan tässä viitata teoriaosuuden selvitykseeni tuon ajan kasvatuskäsityksistä. Uskon, että vanhemmat eivät sodan aikana tiedostaneet lastensa vähättelyä. Vanhemmat eivät tienneet lapsen psyykkisestä kehityksestä, eivätkä ymmärtäneet selittää asioita tai poistaa pelkoja rauhallisella keskustelulla. Lapsille sanottiin vain, että tietyt asiat kuuluvat vain aikuisille, eikä lasten tulisi edes kysyä niistä. Lapset vaiennettiin kysymyksiltään eikä heille kerrottu totuutta.

Sinikka Wartiainen muistelee kuitenkin, miten hän jo viisivuotiaana ymmärsi mistä oli kysymys:

”Kaik alko kesäl 1939. Se ol silviisii et meijä perrees ei aikuiset sopotelleet. Hyö haastoit kaik asjat iha äänee. Nii hyö haastitot et rajal kaivaat juoksuhautoi ja tulloo sota. Aikuiset olliit nii totisen näkösii et siint mie tiesin et ol vakavast asjast kyse. Ja ymmärshä sensiinkii ko taivaal nous joka päivä se suur ilmapallo. Sannoit et sen pallo al on suur kor ja siin on Ryssii. Ne sielt katseloot et mitä mei rajal tehhdä. Ai ko mie pelkäsin sitä ja kaik miu sisaruksetkii pelkäsiit. Yhekii kerra olin isosiskoi kans Rautkorve pelloil paimenes ja se pallo taas nous

sinne taivaal, ni myö pelättii hirmusest ja ajettii lehmät kottii keskel päivää. Luultii et meitä katsoit.”(Kansanrunousarkisto.)

Sotalapsiksi lähetetyt lapset kokivat surua ja pelkoa Ruotsissa ollessaan. Jo matka sinne tuntemattomaan tuntui ylipääsemättömän vaikealta ymmärtää, sillä äidit eivät puhuneet asiasta etukäteen juuri mitään tai selittäneet, miksi lasten täytyi luopua kodistaan:

” Miksi juuri minun piti lähteä, mihin olin menossa--- ja miksi äiti ei halunnut hoitaa minua tai tullut matkalle mukaan?”(Vesterberg, 1998).

”Vaikka melkein jokaiseen ensimmäisen Gotlannin kesäni päivään mahtuu jotakin uutta, ikävä kotiin on seurannut minua tulopäivästä lähtien. Se on minun yksityinen salaisuuteni, jota en voi jakaa kenenkään kanssa, sillä eihän kukaan voisi sitä ymmärtää.” (Seppä, 1994, 86.)

Herkät lapset joutuivat usein kokemaan eroahdistusta sekä petetyksi tulemisen tunteen. Monet kokivat myös tullessa hylätyksi. Sota-ajan lasten elämä oli täynnä odotusta ja ikävää, mutta myös ilon tunteita.

Sotalapsi kertoo uudesta kodistaan ensimmäisiä kokemuksiaan seuraavasti:

”Minkähän takia hän on surullinen, ajattelin silloin. Täällä, missä kaikki näytti olevan niin hyvin. Tänne minäkin haluaisin jäädä. Täällä olisi varmasti rauhallista. Meitähän oli riepotelu tähän saakka koko ajan, ensin kotona pommitusten aikana, kun jouduimme lähtemään ulos ja kätkeytymään hankeen valkoiset lakanat päällämme, ja sitten loputtomilta tuntuneiden kuljetusten aikana. Koko ajan oli hoptettu menemään, juoksemaan, olemaan hiljaa. Täällä tunsin ensimmäistä kertaa jonkinlaisen turvallisuuden.”(Liikkanen, 1995, 52.)

Evakkokarjalaisten lasten identiteetti joutui kovalle koetukselle, kun hän meni kouluun uudella paikkakunnalla. Myös opettajille se oli uusi tilanne ja vaati erityisesti suuria ponnistuksia, jotta kaikki koulussa olisi sujunut. Erilaisuuden vuoksi monia evakkolapsista kuitenkin kiusattiin koulussa ja koulun ulkopuolella.

”Koulussa lapset osasivat olla aggressiivisia ja kiihkomielisiä. Jos joku oli toisesta kylästä, niin silloin jo ajateltiin, ettei hän kuulu po-

rukkaan. Olin ollut Ruotsissa sotalapsena enkä puhunu kunnan suomenkieltä ja koska isä oli merimies ja paljon poissa kotoa. Siitäkin meitä kiusattiin. Kyllä muhun suhtauduttiin kuin johonkin erilaiseen. Tilannetta pahensi se, että äiti erosi isästä ja huolsi meitä yksin”. (Mies, synt.1933, Säkkijärvellä.)

Monilla syrjityssä asemassa oleminen kuvastuu heidän kerronnassaan. ” *Vaikka olin evakko*”, menestyin ja pääsin kauppaopistoon ja valmistuin merkonomiksi. Kertomuksissa kuvastuu tietynlainen selviytymistarina, mutta toisaalta niissä kuuluu syrjittynä olemisen kaiku. Se, että on selviytynyt ja menestynyt on tuntunut jopa kertojasta yllätykselliseltä.

5.2 Pikaisesti töihin

Suurin osa haastattelemistani henkilöistä olivat löytäneet itselleen ammatin oppisopimuskoulutuksen kautta tai pikakoulutuksella. He edustivat hyvin tavanomaisia ammatteja kuten: maalari, pankkivirkailija, tilintarkastaja ja opettaja, karjakko, kuoma-auton kuljettaja, tehdastyöläinen, jalkinetyöntekijä ja kotiäiti. Moni kertoi saaneensa hyvin vähän tukea kotoaan, ammatinvalintaan liittyvissä asioissa. Eräs mies kertoi, että hänen isänsä sanoi aina, ettei kouluista ole ihmiselle mitään hyötyä. Isän mukaan olisi parasta päästä vain *pikaisesti töihin*. Myöhemmin sodan jälkeen, nuori mies pääsikin töihin Turun telakalle, jossa tarvittiin kipeästi työvoimaa sotakorvausteollisuudelle. Toinen kertoi, kuinka vanhemmilla ei ollut varaa kouluttaa häntä ja kuinka hänen tuli tyytyä sellaiseen koulutukseen, johon sai valtiolta pikakoulutus- tukea. Avustuksen turvin suuri osa haastattelemistani henkilöistä pystyi hankkimaan itselleen ammatin. Eräs nainen kertoi, kuinka ruotsalaisen perheen apu oli hänelle elintärkeä, kun hän lähti opiskelupaikkakunnalle, kauaksi kodistaan. Joka kuukausi hänelle lähetettiin pieni summa rahaa tai vaatteita eräästä ruotsalaisesta perheestä. Tämä tukimuoto oli tarkoitettu niille sotaajan lapsille, jotka olivat sotaorpoja. Nainen kertoi, kuinka hän tuon tuen turvin opiskeli ensin merkonomiksi ja sitten myöhemmin, aikuisena jatkoi opintojaan ylioppilaaksi ja Humanististen aineiden kandidaatiksi.

6 Sopeutumisesta

Haastateltavien mukaan yksi sopeutumiseen vaikuttava tekijä oli ikä. Myös Maiju Lassi (2005, 316) on tutkimuksessaan päätenyt samankaltaiseen tulokseen. Sopeutuminen oli ollut vaikeinta niille, jotka olivat joutuneet lähtemään evakkoon aikuis- tai vanhuusiässä.

Haastateltavat ja omaelämäkerran kirjoittajat muistelivat, miten vaikeaa evakkoon lähtö oli ollut heidän vanhemmilleen.

”mut semmonen ihminen, mikä siel ol viiden-kuudenkymmenen vanha, niin ei se sulautunut tänne enää. Siin ol murteet ja kaikki esteenä -- Et monta kertaa vanhat karjalaiset katkeroitu ja sellaset, mitkä Karjalasta tul viis-kuuskymment ikäsinä, niin ei ne tänne kotiutunut. Se on harvempi mikä tänne...ko oli koko kylä 16 taloa, niin ei vanhat kenenkään hämäläisiin kans suhtautunutkaan. Ne ol siellä omis oloissaan ja teki niit ommii töitään.”(Mies, synt.1932, Kivennapa.)

Lapsina ja nuorina evakkoon lähteneet tottuivat tilanteeseen, vaikka kohtasivatkin ongelmia esimerkiksi koulussa. Nuoret olivat elämänintoisia ja aktiivisia ja joutuivat näin välillä pakostakin tekemisiin paikallisten ihmisten kanssa. Heille integroituminen oli näin ollen helpompaa, vaikkakin joskus pakon sanelemaa.

Sulautuminen ja sopeutuminen kantaväestöön saattoi myös tapahtua sekaavioliittojen kautta. Monet haastateltavat olivat löytäneet aviopuolisonsa Länsi-Suomesta, mutta olivat myös muutama sellainen, jolla oli karjalainen aviomies.

”Mie menin naimisiin naapuruston pojan kanssa. Myö elettii ihan samal lailla ku kaikki muutkin nuoret siihen aikaan, käytiin tansseis ja sellast. Mun mies oli täältä Satakunnasta.”(Nainen, synt.1937, Hiihtolassa.)

”Miun äiti tutustu naapurin poikaan silloin ku me oltiin evakossa yhdessä talossa. Ja siellä oli niin kylmä kamari, että äiti sano, etten saa poistua sängystä koko päivänä. Äiti ol nuori ja kaunis nainen ja jäänyt leskeksi sodassa. Muistan kuinka se naapurin mies tuli ja nosti miut syliinsä ja sano, et mie otan tän tytön nyt asumaan parempiin

oloihin ja jos äiti tulee veljieni kanssa perässä, niin on paremmin ko tervetullu. Ja niin me sitten muutettiin tuon miehen kotitaloon ja he meni myöhemmin naimisiin.”(Nainen, synt.1938, Hiitolassa.)

Koulu oli lapsille paikka, jossa he kokivat hyväksytyksi tai hylätyksi tulemisen kokemuksia. Sen avulla lapsi sopeutui myös paikalliseen kulttuuriin ja tapoihin. Monille koulu toi uusia ystäviä ja turvallisuutta arjen rutiineihin, mutta kertomuksista kuvastuu myös syrjiminä ja evakkolasten pilkkaaminen. ”Ryssittely” oli yleisin pilkkaamismuoto ja siitä on jäänyt monille katkeria muistoja.

Kun nuoret tulivat siihen ikään, että he halusivat lähteä kouluttautumaan ammat tiin, kaikki kiusaamiset haluttiin unohtaa ja elämä jatkui tavalliseen tapaan. Monilla opiskelu ei kuitenkaan ollut mahdollista, sillä Suomessa oli edelleen sodan jälkeen köyhää ja perheet olivat suuria. Vanhemmat eivät yksinkertaisesti pystyneet kouluttamaan lapsiaan, kuin sellaisiin ammatteihin, joihin oli mahdollista saada valtion tukea ja pikakoulutusta. Monet haastatelluistani päätyivät suoraan työelämään oppisopimuskoulutuksen avulla.

6.1 Onnettomia elämänkohtaloita

Haastatteluissa kävi ilmi, että loputtomilta tuntuvat vaellukset paikasta toiseen ennen lopullista sijoittumista koettiin useimpien kohdalla ikäviksi. Monet muutot ja epävarmuus tulevaisuudesta sekä tuttujen ihmisten poissaolo olivat sellaisia seikkoja, jotka tekivät olon onnettomaksi. Siitä ei kuitenkaan uskallettu syyllistää esimerkiksi vanhempia tai päättäjiä, vaan alistuttiin omaan kohtaloon ja jo ennestään kaoottiseen tilanteeseen. Kenelläkään ei ollut tietoa tai taitoja sanoa, miten asiat olisi voitu hoitaa paremmin. Johannes Virolainen (1988, 145.) pohtii elämän suurta draamaa näin:

”Kun ihminen joutuu lähtemään sotaa pakoön, hän aivan kuin menettää identiteettinsä, häneltä putoaa elämän pohja, kun koti ja kotiseutu ja kaikki mikä niihin liittyy, menetetään. Vaikka silloin suuri osa näistä ihmisistä uskoi, että lähtö oli väliaikainen, kaikkien kasvoista kuvastui epätietoisuus: Mitenhän tässä mahtaa käydä?”

Nainen (synt.1937, Hiitolassa) kertoo kuinka paikka vaihtui useaan otteeseen. Vä-
lillä paikkojen nimet sekoittuvat, eikä ole selvää milloin ollaan oltu missäkin pai-
kassa. Ensimmäinen evakkoon lähtö ja toinen evakkomatka sekoittuvat helposti
keskenään. Toisissa paikoissa vastaanotto oli ystävällistä ja toisissa paikoissa nih-
keää, jopa vihamielistä:

*”Mutta kun päästiin Kurikassa yhteen majapaikkaan ja haluttiin ilta-
sella lähteä viemään kirjeitä postivaunuun, koska halusimme pitää
yhteyttä muiden sukulaisten kanssa ja että tiedettiin, missä kukin oli,
nii silloin muistan kuinka meille huudeltiin ja sanottiin: `toisen luok-
kan mustalaiset, mitä tänne tulitte? Sen kuuli joka ainoa ehto, ku
vietiin kirjeitä: toisen luokan mustalaiset, mitä tänne tulitte mejjän
vastuksille?`”*

*”Äiti kerto aina kuink hää ol lopu elämäns katkera erääll emännäll,
joka sano hälle ja lapsille, ettemme saa majottua heill kui yhen yön
pirtin uuni edess ja aamull, kun hää lähtee navetall, hää ei haluu en-
nääh nähä meit. Äidill ol sillon neljä lasta, joista yks ol sylivauva. Siin
me sitte nukuttii yks yö pitkä junamatka jälkeen uupunein ja lähettiin
aikaisi aamull ettimää toista majapaikkaa.”*

Muisteluteoksissa ja omaelämänkerroissa evakot kertovat elämän todellisuuttaan
sodan aikana. Muisteluissa korostuu sekä pettymykset että onnistumiset. Monissa
kertomuksissa eilinen taakka kuvataan raskaana, kuten eräs nainen kuvaa tilannet-
taan Liikkasen (1995) teoksessa, sotalapsena vietetystä ajastaan:

*”Kun nyt ajattelen tapahtunutta, minusta tuntuu kuin jotakin raskasta,
mustaa, kaiken murskaavaa vyöryysi ylitseni. Tuntuu melkein mahdot-
tomalta kertoa menneisyydestä, vaikka toisaalta olen tavattoman iloi-
nen siitä, että saan ensimmäisen kerran avata suuni.”(mts.)*

Tämän henkilön vaikeat ja traagiset lapsuusmuistot eivät olleet tavallisimpia tari-
noita. Hän joutui kuitenkin Ruotsissa ollessaan sellaisten ihmisten pariin, jotka
eivät sopineet kasvattivanhemmiksi. Monet perheen vaihdokset ja hylätyksi tule-
misen tunteet vainosivat tätä naista läpi elämän. Lapsuudenaikaiset häpeäntunteet
olivat jotain sellaista, jota hän ei ollut pystynyt kertomaan edes omalle miehelleen.

6.2 Ei me pojat sitä niin ajateltu, se oli sellaista seikkailua

Varsinkin pojille sota-aika oli erikoista aikaa. Lapset eivät aina osanneet ajatella mitä kauheuksia se toi tullessaan. Eräs haastateltavani suhtautui evakkoon lähtöönsä seikkailumielellä. Varsinkin junamatka ja pysähtymiset matkalla, olivat jääneet aivan erityisesti mieleen positiivisena kokemuksena. Karjavaunussa oli näkemistä ja kun lähdettiin toisen kerran evakkoon, saatiin matkustaa oikeassa matkustajavaunussa. Se oli uusi kokemus ja tuntui jännittävältä. Naapuruston pojat olivat matkaseurueena ja heidän kanssaan oli kiva vääntää kättä tai tapella paremmasta paikasta junassa. Uudet maisemat vilistivät silmissä ja kun useaan otteeseen vaihdettiin paikkaa, oppi aina jotakin uuttakin.

Tauno (synt. 1931, Hiitolassa) muistelee, kuinka hän kummeksui talon isännän suhtautumista omaan isäänsä:

”Isäntä siinä talossa oli kyllä niin nuuka, ettei se halunnu maksaa mun isälle mettätöistä ja halkojen hakkaamisesta. Vaikka aluksi oltiin sovittu, että isä saisi motista tietyn summan, niin kun isä sitten palasi kotiin myöhään illalla, tehtyään töitä koko pitkän päivän, isäntä antoi vain puolet palkasta.”

Sota-aikana maataloissa oli pulaa miestyövoimasta, sillä kaikki nuoret työkykyiset miehet olivat rintamalla. Kun karjalaiset saapuivat isoihin maataloihin, heistä saatiin hyvää työvoimaa. Monet isännät saattoivat suhtautua karjalaisiin ylimielisesti ja käyttää tilaisuutta hyväkseen, sillä karjalaiset olivat kuuluisia ahkeruudestaan ja kyvystään tehdä erilaisia maataloustöitä.

6.3 Elämä tasapainossa

Haastateltavissa oli monia, jotka eivät kokeneet omaa karjalaisten vertaisryhmää mitenkään tärkeäksi sodanjälkeisessä elämässään tai siihen sopeutumisessa. Pikemminkin joidenkin haastateltavien voisi tulkita sopeutuneen nopeammin, kun he joutuivat tekemisiin paikallisten ihmisten kanssa. Usein nuoria auttoi sopeutumisessa oman kumppanin löytyminen siirtolaispaikkakunnalta ja perheen perustaminen. Raivauksen ja rakentamisen avulla päästiin kiinni uuteen elämään ja uskallettiin ammatillisiin ja sivistyksellisiin rientoihin mukaan. Myös urheilutoimin-

ta ja kunnalliseen politiikkaan osallistuminen auttoi siirtoväkeä integroitumaan paikalliseen yhteisöön.

Karjalaisten oma järjestö perustettiin kuitenkin huolehtimaan siirtokarjalaisten asioista. Toiminnan keskeisin alue oli asutus- ja korvausasioiden hoito sekä siirtoväen avustustoiminta ja neuvominen. Myöhemmin toiminnassa korostui vapaa-ajan vietto ja harrastusmahdollisuudet sekä karjalaisuuden vaaliminen. (Maiju Lassi, 2005, 319 - 320.)

Vaikka sodan ajan lasten kohtalot ovat puhuttaneet paljon viime aikoina ja varsinkin sotalapseudesta Ruotsissa on monilla karuja kokemuksia, kaikki suomalaislapset eivät kuitenkaan kokeneet Ruotsissa oloaan vaikeaksi. Yhden haastattelemani sotalapsen kertomuksessa sekä monissa muistelukertomuksissa Ruotsissa vietetty aika on ollut sekä henkisesti, että aineellisesti onnellista aikaa. Näistä henkilöistä ei tuntunut siltä, että heitä olisi riepoteltu kahden perheen ja kahden maan välillä. He kokivat ennemminkin saaneensa kaksi kotimaata ja kaksi rakastavaa perhettä. Maijan tarinassa korostuu vahva usko ja luottamus elämään:

”Lapsuuteni oli tavattoman onnellinen. Toivon, että omat poikani voisivat joskus aikuisina muistaa lapsuusvuotensa juuri sellaisina. En suinkaan saanut tehdä kaikkea, mitä halusin. Äiti oli ankara, muttei kova. Minua hellittiin ja rakastettiin, mutta jouduin myös työskentelemään aina silloin tällöin -- Joulut olivat myös ihania. Saimme paljon lahjoja ja keitimme tontuille puuroa. Panimme sen portaille isoon kuppiin ja siihen suuren kauhan.” (Liikkanen, 1995, 71.)

6.4 Vaiettuja tarinoita

Akkulturaatioprosessissa korostuu ajatus siitä, miten uuteen kulttuuriin siirtyminen vaikuttaa henkilössä sopeutumisreaktioita. Aluksi uuteen paikkaan saapuminen saattaa olla innostavaa, mutta pian sen jälkeen esiintyy turhautumista ja puolustusmekanismit otetaan käyttöön. Kaikki muutoksessa alkaa ärsyttää varsinkin ympäristön erilaisuus ja erilaiset tavat tuossa uudessa kulttuurissa, herättävät negatiivisia tunteita. Saattaa käydä myös niin, että henkilö ei koskaan sopeudu uuteen paikkaan, vaan ikävöi vanhaa kotiaan ja kaikki siellä muistuu mieleen parempana. Saimi muistelee:

”Muistan kun lähdettiin toisen kerran evakkoon, kun äiti repi siireenipensaita maasta ja itki ja repi. Muistan sen hyvinki, kun meidän piti lähteä ja jättää kaikki sinne. Ja monet polttivat talonsakin, kun eivät halunneet jättää mitään niille Venäläisille ryssille.” (Nainen, synt.1938, Hiitolassa.)

Jotkut sodan ajan lapset eivät halunneet muistella sodan aikaisia tapahtumia tai halusivat vaieta niistä tai kielsivät muistamista mitään kauheaa tapahtuneen. Amandan kertomuksessa korostuu halu antaa kaikesta positiivinen kuva. Minusta tuntuu haastattelutilanteessa, että Amanda pelkää edelleen, ettei näistä asioista pidä puhua.

” Ei meill ollu mittään ihmeellist, kaikk ol ihan hyvi. Kun me lähettii karjalast, niin me matkattii tänne Länteen saakka. Kyl meiät ihan hyvi otettii vastaa. Muistan vaan se, ku me muutettii ja vaihettii ussein paikkaa.” (Nainen, synt. 1935, Alhotojalta.)

Kun pyydän Amandaa selittämään sitä, miten koulussa suhtauduttiin, hän vastaa, ettei hän muista tuosta ajasta mitään muuta kuin, että kaikki oli ihan hyvin. Myöhemmin keskustelussa hän kertoo, kuinka hänelle ei ehtinyt muodostua mitään ystävyssuhteita koulussa, koska hänen perheensä joutui vaihtamaan paikkaa usein. Koulunkäynti oli hyvin lyhytaikaista, eikä hän muista tai halua muistaa siitä mitään.

Amandan kertoman kaltaisia tarinoita on muitakin. Kun kysyn, siitä miten evakoihin suhtauduttiin koulussa, monet kertoivat:

”Ei siinä mitään erikoista suhtautumista ollu, ehkä joku joskus vähä töni ja huuteli, mutta se oli sellasta pientä” (Mies synt. 1931, Hiitolassa).

”Kyllä meillä oli ihan hyvin, vaikka ei osattukaan koulussa suomea, ei kukaan kiusannu, ehkei ne uskaltanu, ku meidän opettajakin oli Karjalasta” (Nainen, synt. 1937, Hiitolassa).

7 Miten evakkokarjalaisiin suhtauduttiin lapsena ja myöhemmin?

Evakkokarjalaisten elämää kuvaavissa kirjoissa kerrotaan yleensä, kuinka evakot kokivat paikallisten ihmisten suhtautumisen heihin ystävälliseksi, eikä suurempia ongelmia esiintynyt. (ks. esim. Ilonen, 2003) Mutta elämäkertateoksissa ja haastatteluissa oli myös niitä, jotka kertoivat karua todellisuutta siitä, miten heitä joillain paikkakunnilla syrjittiin, vieroksuttiin ja haukuttiin.

”Kyllä me oltiin niin kauan kun meikäläinen elää, niin sellasii toisen luokan ihmisii näihin hämäläisien kanssa” (Lassi, 2005, 326).

Evakkokarjalaisten saavuttua heille määrätuille paikkakunnille alkoi oman paikan etsiminen. Jokaisella paikkakunnalla oli määrätty henkilö, joka huolehti siitä, että jokaiselle evakolle löytyi tyhjä talo tai edes huone, minne mennä perheineen. Usein myös mukana tuodulle karjalle oli löydettävä navetta tai suoja kylmyyttä vastaan. Kaikille vastaanotto ei ollut tuntunut hyvältä, sillä ihmiset luopuivat nihkeästi asuintiloistaan. Usein evakoille annettiinkin jokin vanha ”talopahanen” kylän laidalta, joka oli jo vuosia sitten jätetty kylmäksi.

”Ensimmäisellä evakkoreissulla kun saavuimme määränpäähämme, meidät laitettiin pappilaan asumaan. Pappi oli aluksi ystävällinen, mutta yhtäkkiä hän muuttui, eikä antanut tyttärensä leikkiä meidän kanssa. Sitten eräs ison talon emäntä tuli hevosella ja reellä hakemaan meidät sieltä pappilasta ja vei meidät sellaiseen vanhaan taloröttelöön. Asuimme siinä ainakin puolitoista vuotta. Siellä oli kylmä talvella ja meitä nukkui sitten yhdeksän samassa huoneessa, kun isäkin palasi ameriikasta.” (Mies synt.1933, Säkijärvellä.)

Tauno kertoo sopeutumisestaan ja evakoihin suhtautumisesta, kun he saapuivat uuteen majapaikkaan:

”Muistan kun meille tarjottii ruuan kans nii kovaa leipää, että sitä oli vaikea syödä. Olin tottunu siihe, että äiti leipo useammi, mutta täällä leivottii vaa kerran vuodess. Taloss ei oltu laitettu ees veistä pöytää ja kun aloin kyselee, ett millä se voi voidellaa leivän päälle, niin joku

vain mulkaisi minnuu ja näytti, että lusikallahan se”. (Mies, synt. 1931, Hiitolassa.)

Evakkokarjalaisten erilaiset tavat ja tottumukset aiheuttivat myös epäluuloja. Tässä haastattelemani henkilö kuvaa sopeutumisensa ensi-shokkia. Akkulturoituminen oli alkuvaiheessaan ja omat tavat tuntuivat paljon paremmilta, kun niitä vertasi kantaväestön tapoihin. Evakkokarjalaiset toivat mukanaan idästä erilaisen ruokakulttuurin. Esimerkiksi piirakat, uunipuuro, uunipaisti, tuore leipä ja kiisselit olivat Satakuntalaisille uutta ja erilaista ruokataloutta (Sallinen-Gimpl, 1993). Satakuntalaisia oudoksutti myös karjalaisten naisten halu auttaa talon emäntää ruuanlaitossa ja leipomisessa sekä naisten osallistuminen ”miesten töihin”, kuten metsä- ja peltotöihin. Erilaisuus tavoissa hoitaa päivän askareet, seurustelutavoissa, tervehtimisessä ja välittömyydessä oli paljon ihmeteltävää. Kulttuurinvaihto oli kuitenkin molemmin puolista.

”Äiti sano, että se tytär siinä talossa, jossa me oltiin evakossa, oli niin epäluuloinen äidin ruuanlaitosta. Kun äiti laittoi aina niin hyvää ruokaa ja kerran, kun hän oli tehnyt ruokaa sienistä ja pyysi tuota talon tyärtä maistamaan hyvää sienikastikettaan, niin tytär sano, ettei hän voi syödä tuollaista ruokaa. Sienethän ovat myrkyllisiä!” (Nainen, synt. 1938, Hiitolassa.)

Kun evakkokarjalaiset muistelevat lapsuuttaan, niissä tulee korostuneesti esiin sota-aika ja muutot, mutta myös kansakoulu-aika on jäänyt elävästi mieleen. Kolme sota-ajan evakkolasta kymmenestä kertoo, kuinka koulussa oli kovaa ja ankaraa. Lapset saattoivat olla julmia, mutta vielä epäoikeudenmukaisemmalta tuntui se, kun opettaja kiusasi heitä:

” Muistan että olin heikko matematiikassa ja varsinkin opettajat suhtautuivat minuun huonosti. He saattoivat pilkata ja nimitellä sanoen: `minkälaisia mollukoita sieltä Karjalasta on oikein tänne tuotu, ku ette mitää osaa!’ ” (Nainen, synt. 1938, Hiitolassa.)

”Veljeni sai kärsiä koulussa sukunimemme vuoksi, siihen aikaan oli sotakarkuri, jota pidettiin murhaajana ja jonka nimi oli saman tapane kuin meijänki--nii sen vuoksi veljeäni alettiin nimitellä ja haukkua

murhaajaksi. Äiti meni ja teki tästä valituksen jopa kouluhallitukseen asti, mutta ei se auttanut.”(Mies, synt.1933, Säkijärvellä.)

Kansakouluja jouduttiin perustamaan paikkakunnille lisää, sillä suuri osa evakkolapsista oli kouluikäisiä, kun he saapuivat siirtopaikkakunnille. Opettajilla oli edessään suuri haaste; tutustua toisesta kulttuurista tuleviin lapsiin ja yrittää ymmärtää heidän murretaan ja tapojaan. Akkulturaatio-prosessin käynnistyminen ja uuteen tilanteeseen adaptoituminen olivat tekijöitä, jotka sekoittivat vanhat totut kaavat. Myös asennoitumisessa oli omat ongelmansa. Sekä evakoilla että kanta-väestöllä oli opettelemista uusiin muutoksiin elämässään.

7.1 Sodan jättämät arvet

Vaikka kaikki haastattelemanani henkilöt kertoivat siitä, kuinka he olivat selviytyneet tuon kaiken kauheuden läpi ja pystyneet jatkamaan elämäänsä, heidän tarinoissaan toistui myös kokemus hyljeksittynä olemisesta. Monissa paikoissa, joihin Karjalaiset lähetettiin, oli nihkeä, kylmäkiskoinen tai suorastaan vihamielinen vastaanotto. He olivat kantaneet sitä yhtenä negatiivisena muistona läpi koko elämänsä ja suuremmalla osalla se oli katkeroitumisen syy. Tunne siitä, ettei ollut tervetullut tilanteessa, jossa on juuri menettänyt kotinsa ja kaiken omaisuutensa, on varmasti ollut sielua riipivä kokemus. Se on ollut vaikuttamassa ihmissuhteissa ja omien lasten kasvatuksessa sekä oman identiteetin muodostumisessa. Se on ollut vaikuttamassa myös itsensä paikantamiseen Suomalaisessa yhteiskunnassa, sillä kuten Saima kertoi:

” Ne oli ne herrat, jotka päätti mihin Karjalaisten tuli lähteä tai seuraavaksi mennä, ei meillä ollut mitään sanomista siihen!”(Nainen, synt. 1931, Marjaniemessä).

Kaikki oli pitänyt vain hyväksyä ja alistua kohtaloonsa, vaikka olisi tullut kuinka nöyryytetyksi. Ei ole ihme, että evakot ovat vuosien varrella kaivanneet sitä kotia, jossa kaikki oli hyvin, elanto turvattuna ja rakkaat lähellä - lapsuuden maisema ja ajan kultaama koti, mutta koti kuitenkin.

Anna-Liisa Haakana (2006, 185 - 186) kuvaa muistelmissaan: ”Sodan jälki meissä”, sodan aiheuttamia pelkoja ja hirvittäviä painajaisunia, jotka ovat seuranneet häntä läpi koko elämän:

”Täti ja minä kyyristelemme toisiimme takertuneina suuren kuusen juurella. Lumi on kylmää, hanki syvää, oksien lomista vilkahtaa näkyviin tähti, joka onkin lentokone, pian pommi putoaa. Me painaudumme yhä tiiviimmin toisiamme vasten. Pelko jäytää niin, että siihen on tukehtua, sillä tiedän että vinosilmäinen, piippalakkinen sotilas on tulossa, ihan kohta pistin työntyy Kaija-tädin lävitse, minun lävitseni, ja me kuolemme haavoihin kumpikin.”

Anneli Ilonen (2003, 138) kuvaa omia sodan jättämiä traumojaan seuraavasti:

”Ilotulituksista en pidä. Paukkeesta tulee aina sota mieleen. Näistä seikoista voi päätellä, että lapsuuden ajan tunteet kotiseudun ja kodin menetyksestä, sodan kauhujen kokemisesta ampumisineen, pommituksineen ja desanttien pelkoineen ovat jääneet kytämään sielun pohjalle. Jotain totta voi olla psykiatrien väitteessä, että lapsuudessa koetut rankat asiat pitäisi käsitellä.”

Kujala (2003) on tutkinut sota-ajan lasten pelkoja. Hänen haastattelemillaan aikalaisilla oli esiintynyt mitä erilaisimpia pelkoja. Pelättiin kuolemaa ja sitä, kun ruumiita tuotiin rintamalta kotiin, sillä pelättiin milloin isä tuotaisiin arkussa kotiin. Haastateltavat kertoivat, kuinka Itä-Suomessa tykistön ääni kuului kauas rintamalta ja se pelotti lapsia. Myös desantteja pelättiin. He saattoivat vierailta taloissa, joissa äidit olivat yksin lastensa kanssa. Äidillä ja lapsilla oli yksi yhteinen pelko siitä, miten isälle käy sodassa. Koko maan tilanne sai vanhemmat ihmiset huolestuneiksi ja epävarmuus kaikesta näkyi heidän kasvoiltaan.

Koska sotien aikaan ei ollut kriisiryhmiä, monille sotien jättämät arvet ovat tulleet käsitellyksi vasta vuosikymmenten jälkeen, jos milloinkaan.

Saiman evakko-tarinassa tulee esiin hänen katkeruutensa, josta ei ole saanut puhua:

”Se on ollut sellaista elämän kiertokoulua, sillä pitäjällä olin paikasta toiseen heiteltynä. Ja siellä sain sellasta huonoo kohteluu, niin että ne vieläki yrmii, vaikk siel ol isoja taloja. Ja miss me vaan oltiin, nii autettii niit talon väkeä. Ei se elämä niin hääppöst ole ollu ja nyt ku se ois vähä paremmi, nii iskettii sairaus.”(Nainen, synt. 1931, Marjamäessä.)

7.2 Lapsuuden liian suuret taakat

Lapsilta vaadittiin sota-aikana aikuismaista asioiden käsittelyä, eikä osattu ajatella, että lasten harteille kasattiin liian suuria taakkoja, joista he ovat iäkkäämpinä saaneet kärsiä. He kokivat monesti myös syyllisyyttä siitä, että heistä tuntui pahalta eivätkä uskaltaneet puhua tunteistaan vanhemmilleen:

”Yritin salata suruni muilta ja monesti se kysyi voimia, kun tuntui että sydän pakahtuu--opin kantamaan murheeni vaieten, enhän voinut lisätä äidin taakkaa omilla huolillani. Hänellä niitä oli muutenkin.”(Nummi, 2005, 91.)

”Muuta en osannut kuin olla kiltti, sillä äidille oli tullut uusi hirmuinen huoli ja suru: Ruotsissa asuva sukulaistäti oli sairastunut vakavasti, lapset oli otettu häneltä pois. Veli oli saanut jäädä ystävällisen naapuriperheen huomaan, mutta sisko oli viety lastenkotiin jonnekin tuntemattomaan paikkaan. Äiti oli niin ahdistunut, että sitä oli vaikea katsoa--Lähtiessään takaisin sotaan isä kehotti minua olemaan kiltti tyttö ja auttamaan äitiä, kun äidillä oli niin paljon murhetta.”(Haakana, 2006, 189.)

Sodasta otetuissa kuvissa, lapsilla on vakavat kasvot. Sota oli lasten silmissä sekasortoa ja se sai aikuiset käyttäytymään erikoisella ja järjettömällä tavalla. Vaikka sekä lasten, että vanhempien joutuminen eroon toisistaan koettiin vaikeana, lapset eivät pystyneet ymmärtämään syitä siihen, että heidät lähetettiin esimerkiksi sotalapsiksi Ruotsiin. Äidit, jotka pelkäsivät jäävänsä leskiksi, joutuivat luopumaan pienokaisistaan sodanuhan ja elintarvikepulan vuoksi. Myös ympäristö ja sukulaiset saattoivat painostaa pienten lasten äitejä luopumaan lapsistaan.

”Sisarukseni olivat niin pieniä, sisareni kolmivuotias ja veljeni puoli-toistavuotias, että minä olin meistä ainoa, joka käsitti jotakin olevan tekeillä. Eräänä päivänä jokin komitea tuli sitten hakemaan meitä. Muistan, että sisareni makasi rautasängyssä, jossa oli messinkinupit, ja hän kirkui ja kieltäytyi päästämästä irti sängystä, joten hänet jouduttiin viemään sänkyineen päivineen eteiseen. Meidät kaikki jouduttiin raastamaan melkein väkivalloin matkaan.” (Liikkanen, 1995,50.)

Huoleton elämä lapsilta oli loppunut sodan sytyttyä. Vaikka useissa kodeissa oli eletty jo ennen sotaa niukasti, he olivat kuitenkin saattaneet elää huolehtivassa perheessä onnellisina. Sodan myötä lapset joutuivat eroon vanhemmistaan, menettivät kotinsa ja joutuivat kohtaamaan kuolemaa. Monet menettivät perheenjäseniään tai kokivat eroahdistusta joutuessaan eroon omasta perheestään.

”Juurettomuus on selvästi havaittavissa sisimmässäni. Minusta tuntui koko lapsuuteni ajan, että kaikki tahtoivat päästä eroon minusta. Sen vuoksi en vielä nykyäänkään löydä rauhaa mistään. Minun on oltava liikkeellä, koska tunnen koko ajan jonkun ahdistavan minua.”(Liikkanen, 1995, 53.)

Sota-ajan lapsille jatkuvat muutokset elämässä olivat arkipäivää ja niistä muotoutui päivien uusi järjestys. Näiden jatkuvien muutosten vuoksi, lapset joutuivat sopeutumaan yllättäviin tilanteisiin, epävarmuuteen ja epätietoisuuteen. Sota-ajan pitkittyessä elämä tällaisessa tilassa jatkui ja se merkitsi asuinpaikan vaihdoksia, monia huoltajia ja läheisten menetyksiä. (Näre & Kirves, 2007, 24.) Erkki kertoo raskaista muistoistaan:

”Sitten kun meidät lähetettiin junalla Örebrohon ja yövyimme koulussa, meistä moni sairastui johonkin tartuntatautiin. Meidät erotettiin toisistamme aidalla, toiselle puolelle laitettiin sairaat lapset ja toiselle puolelle me terveet lapset. Olimme kuin pikku apinoita aitauksessa, kun Ruotsalaiset vanhemmat tulivat ja katsastivat kenet haluaisivat ottaa lapsikseen. Emme olleet siellä kauaa, koska minä ja siskoni emme tulleet valituiksi. Seuraavaksi meidät vietiin erääseen vanhaan kouluun Kristianhamnissa.”(Mies, synt.1933, Säkkiärvellä.)

Monet vanhemmat vieraantuivat lapsistaan, varsinkin sodasta palanneet isät olivat kauan aikaa ”poissaolevia”. Lapset kokivat vanhempansa kaukaisiksi ja isäkin oli muuttunut jopa ulkonäöltään tunnistamattomaksi. Maire kertoo isänsä kohtaamisesta:

” Muistan kun isä tuli sodasta kotiin, näin jo kaukaa että pari miestä tuli meidän pihaan ja pelästyin. Kun heistä toinen tuli luokseni ja sanoi että oli isäni, en tuntenut häntä -- Isä oli muuttunut sodassa etäiseksi, eikä hän ollut enää se sama mies, joka oli leikkinyt kanssani ennen sotaa.”(Nainen, synt. 1937, Hiitolassa.)

Myös parisuhteet joutuivat sodassa koetukselle ja moni suhde särkyi. Varsinkin sodassa solmitut pika-avioliitot särkyivät romahdusmaisesti sotien jälkeen. Usein syynä oli liiallinen alkoholin käyttö tai puolison uskottomuus. Lisäksi moni nainen joutui sodan vuoksi yksinhuoltajaksi ja lapset jäivät orvoiksi tai kokivat henkistä isättömyyttä. Viljo kertoo tuntemuksistaan:

” Anni-täti sanoi, että postitoimipaikasta oli annettu reppu, joka viittasi isän kaatuneen. Minä kysyin, että missä reppu oli ja he sanoivat, että porstuan naulassa. Minä hain repun tupaan, ja sen päällä oli pahvilapussa kirjoitus, jossa luki: ` Kaatuneen omaisuutta. Komppanian vääpeli`. Minä avasin repun suuren surun vallassa ja sen sisällä oli isän henkilökohtaisia tavaroita. Menin perunapellolle sanomaan veljilleni, että isä on kaatunut. Pojat laittoivat kuokan maahan ja tultiin tupaan. Suuri tuska ja murhe täytti sydämemme, kaikki romahti. Mieleen nousi ajatus siitä, miten tulemme toimeen, kun ei ole hyvää, rakastavaa ja huolehtivaa isää. Kuka tekee raskaat työt?”(Juntunen, 2005, 144.)

Myös kaupunkien elämä oli levotonta ja pelkoa uusista pommituksista. Maire kuvaa elämänsä kaupungissa sodan aikana:

”Lähes jokainen mies kulki univormussa ja oli joko tulossa tai menossa rintamalle. Läheinen rautatieasema eli korkeapaineessa junien puuskuttaessa yötä päivää kiskoilla raskaine lasteineen. Ruokapula oli huutava, mutta perheemme pelastui pahimmalta hädältä, koska mummullani oli hyvät suhteet ympäristön maalaistaloihin. Varsinais-

ta nälkää emme joutuneet kokemaan, mutta kaikkea puuttui. Ei ollut sokeria, ei kananmunia, ei voita - puhumattakaan mistään herkuista. – Asuntopula oli pelottava, ja meidänkin kotimme keittiössä majaili aina joku alivuokralainen, yleensä sotilashenkilö.”(Tuominen, 2006, 106.)

7.3 Tutkielmani tyypit akkulturaatioprosessissa

Käytin haastattelujen analysoinnissa tukena akkulturaatio- prosessin tutkimista ja jaottelin teemojen pohjalta tiettyjä tyyppiesimerkkejä. Annoin haastattelemilleni henkilöille uudet nimet. Nämä erinimiset henkilöt edustavat kukin eri `tyypejä` tässä tutkielmassani. Tyypittelyssä kuvastuu akkulturaatio-prosessin eri vaiheet. Esimerkiksi Amanda edusti niitä, jotka halusivat vaieta ja kaunistella tai peitellä asioita. Toisaalta ymmärsin, etteivät he halunneet kertoa minulle hyvin henkilökohtaisista asioistaan. Akkulturaatioprosessin tutkimisen avulla ymmärsin myös heidän puolustautumisensa, sillä se kuuluu sopeutumispyrkimykseen. Ihmisillä on tarve saada kokea elämänsä turvatuksi ja mielekkääksi. Amanda kuului niihin, jotka olivat halunneet unohtaa kaikki pahat, pelkoa herättävät muistot ja tapahtumat. Edes niistä puhuminen ei tuntunut mielekkäältä tai he eivät pystyneet siihen. He saattoivat myös kaunistella asioita, koska niistä ei ollut koskaan saanut puhua, eikä kukaan ollut liiemmästi niistä myöskään aiemmin kysellyt. Jotkut suhtautuivat minuun aluksi jopa epäluuloisesti ja peläten, mutta kun pääsimme haastattelussa ja kertomuksissa syvemmälle, he vapautuivat ja juttua olisi jatkunut vaikka kuinka pitkään. Jäin miettimään kuitenkin heidän pelkäämistään? Sodan jälkeen oli kielletty puhumasta sodan ajan tapahtumista tai kaikki asiat vain jäivät takalalle, sillä jälleenrakennus ja paremman tulevaisuuden tavoittelu vei ajatukset muualle.

Erkki oli hyvin pettynyt siitä, että hänet oli lähetetty Ruotsiin sotalapseksi. Vaikka sisko oli lähtenyt mukaan, se ei ollut auttanut häntä. Ruotsin perhe oli kohdellut häntä huonosti eikä hän kokenut saaneensa osakseen rakkautta tai hoivaa. Tämä huono onni seurasi häntä läpi koko elämän. Hän tunsikin olleensa sekä omien vanhempiansa, että kasvattivanhempiansa hylkäämä. Palattuaan kotisuomeen, hän koki juurettomuutta, eikä niin ollen pystynyt enää sopeutumaan suomalaiseen

elämään. Useimmat sotalapset muuttivatkin ulkomaille tai takaisin Ruotsiin, sillä kielivaikeudet ja juurettomuus toivat hänelle sellaisia ongelmia, ettei elämä koti-Suomessa koskaan tuntunut tasapainoiselta.

Mairen kertomuksissa vastaavasti korostui luottamus, sillä hän oli onnekas, koska oli saanut asua lapsuutensa tärkeät vuodet Ruotsissa ja onnistunut saamaan sieltä hyvän kasvattiperheen. Hän oli tasapainoinen, sillä hän koki saaneensa paljon rakkautta osakseen. Ruotsalaisperheen turvin, hän sai myös perheelleen kotipuollessa taloudellista tukea. Vielä pitkään, kotiin paluun jälkeen Ruotsista lähetettiin hevostähtäilyä tavaralahetyksiä, ruokaa ja vaatteita. Vaikka kotiinpaluussa oli ollut vaikeutensa, sopeutuminen oli ollut helpompaa, koska ruotsalaisperhe oli tukemassa myös takaisin paluussa. Maire koki myös eläneensä terveempänä ja positiivisempänä koko elämänsä kuin muut kanssasisarensa. Hän oli myös matkustellut paljon ruotsalaisperheen tukemana. Hänen akkulturoitumiseensa vaikutti myös se, että harrastukset, yhdistystoiminta ja lapset auttoivat sopeutumisessa ja elämän mielekkääksi kokemisessa. Kokemusten jakaminen kohtalotovereiden kanssa `Sotalapsiyhdistyksessä`, auttoi elämässä eteenpäin ja toimi hyvänä sosiaalisena verkostona.

Viljo jäi isättömiksi lapsuusvuosinaan. Hänelle elämä oli kovaa pienestä lähtien, sillä hänen piti osaltaan vastata perheen toimeentulosta ja kantaa vastuullisia tehtäviä pienestä iästään huolimatta. Äidin murheet olivat myös hänen murheitaan. Oma lapsuus jäi elämättä, sillä oli astuttava `isän saappaisiin` ja tehtävä raskaat kotityöt äidin apulaisena. Erkki Kujala (2003, 103–105) kuvaa aikalaislasten työntekoa muistitietokirjassaan ”Sodan pojat”. Hänen on todennut tutkimuksessaan, että sodan ajan lapset joutuivat ruumiilliseen työhön kohtuuttoman nuorina. Jopa 4-5-vuotiaat pojat olivat joutuneet tekemään miesten töitä. Iäkäs mies muistelee Kujalan teoksessa sodan ajan töitään:

”Ensimmäisen raskaan työn muistan keväältä 1943, kun olin yhdeksänvuotias, niin teimme keväällä äidin kanssa lehmäaitaa. Minä yritin hakata rautakangella tolppia maahan, mutta rautakanki oli liian raskas, enkä jaksanut. Sitten äiti rupesi hakkaamaan ja minä kiristin lankaa. Kyllähän sitä oli siihenkin asti pitänyt aina jotain pientä tehdä, kuten kantaa puita.

Minulla on muisto, että se oli hankalaa ja vaivalloista se elämä. Nälkää ei varsinaisesti ollut. Mutta se puute oli kaikesta muusta. Ei meillä ollut valoja, eikä ollut vettä. Meillä oli pahanen kaivo, jossa oli vain vähän vettä ja sekin ruosteista. Lumesta oli sulatettava pyykkiveisi. Muistan kuinka keväällä äiti sanoi minulle, että ota lapio ja mene veto-ojalle katsomaan, joko sinne on laskeutunut vettä. Se olikin ilon päivä, kun sinne oli lumesta sulanut vähän kirkasta vettä. Minä hain muutaman ämpärin, johon lipitin kauhalla kolme ämpärillistä vettä ja näin äiti pääsi pyykille.”(Mies Länsi-Suomesta.)

Viljo oppi kuitenkin selviytymään elämässään. Hämmästyttävää oli se, ettei hän ollut katkeroitunut, vaikka olikin joutunut jo niin varhain hoitamaan raskaita työtehtäviä. Hänestä oli tullut ahkera työmies, jolle työ oli elämässä kaikkein tärkeintä. Hän oli maanviljelijä tai pikakoulutuksen kautta kouluttautunut henkilö, joka oli valmistunut johonkin hyvin käytännölliseen ammattiin. Perhe oli hänelle tärkeä ja suku rakas. Nämä olivat niitä tekijöitä, jotka auttoivat häntä myös sopeutumisprosessissa. Viljo kaipasi omille juurilleen ja arvosti perinteitä. Hän kuului myös karjalaisuuden kannattajiin ja oli käynyt entisen Karjalan alueella vierailemassa muistojaan virkistämässä jo monia kertoja. Hän halusi myös omien lastensa vierailevan entisessä Karjalassa, sillä oman suvun tuli tietää mistä oli lähdetty toisin sanoen, mistä oltiin kotoisin ja minne voitaisiin kenties kerran vielä palata. Unelma Karjalasta ei ollut koskaan kuollut kaikkien näiden vuosien jälkeen. Saima oli myös jäänyt orvoksi jo varhain. Evakkoon lähdön ja kaikki siihen liittyvät asiat hän oli hoitanut yksinään. Vaikka hän oli itsekin vielä lapsi evakkoon lähtiessään, esimerkiksi perheen karja jäi hänen huollettavakseen. Kun Saima sitten saapui evakkopaikkakunnalle, hän sai huonoa kohtelua osakseen. Nimittely ja pilkkaaminen toisen luokan mustalaiseksi olivat yleisiä. Sopeutuminen oli vaikeaa, sillä jo se, että oli pitänyt jättää kaikki taakseen, maat ja talot, oli ollut suuri shokki. Sopeutumisen vaikeutta lisäsi huono kohtelu ja vaeltaminen paikasta toiseen. Aviomieskin löytyi kuin sattumalta, kun mies oli sodasta lomalla. Kaikki lapset syntyivät joko sota-aikana tai sodan jälkeisinä vuosina ja elämä oli taistelua nälkäkurimuksen partaalla. Vaikka perhe saikin pienen maatilkun raivattavakseen, pientila ei elättänyt suurta perhettä. Aviomiehen Amerikassa asuva täti oli per-

heen pelastus, sillä täti lähetti heille usein pieniä rahasummia ja vaatelähetyksiä koko perheelle. Tädin ansiosta perhe selvisi säännöstelyajan yli.

Maijan kertomuksissa korostuu sopeutuminen kantaväestöön. Hänen tarinassaan aviomies ja tämän suku näyttölee suurta osaa akkulturoitumisprosessissa. Maija on myös alistunut kohtaloonsa ja oppinut, että elämässä pärjää, kun ei mieti liian syvällisesti. Työnteon tärkeys ja ahkeruus korostuivat myös hänen kertomuksissaan elämän voimana. Maija oli peittänyt pahan olonsa eikä halunnut mielellään kertoa sodan ajan tapahtumista. Haastattelutilanteessa minun piti moneen kertaan toistaa hänelle, että hän pysyisi anonyymina eikä tutkimuksessani paljastettaisi kenenkään henkilöllisyyttä. Kaikesta vakuuttelusta huolimatta hän oli peloissaan, enkä saanut haastattelutilanteessa selville, mistä tuo pelokkuus johtui. Varmuuden vuoksi hän oli kutsunut miesystävänsä seurakseen keskustelunomaiseen haastatteluhetkeemme. Mies oli samassa huoneessa taka-alalla ja vaikka hän istui aivan hiljaa eikä puuttunut keskusteluun, minusta tuntui, että Maija kaunisteli asioita miesystävänsä vuoksi. Olin harmistunut tilanteesta ja yritin olla mahdollisimman luonteva ja ystävällinen. Maija kertoi tarinansa elävästi. Hän oli joutunut tuomaan karjan yksin rajan yli Suomeen evakkomatallaan. Hän koki olevansa selviytyjä, sillä kaikista pommituksista ja eksymisistä huolimatta, hän oli löytänyt tiensä vanhempiensa luokse. Koska hän oli nuori nainen tänne tullessaan, hän hankki itselleen töitä naapuritaloista ja löysi paikkakunnalta myös aviomiehen itselleen. Hän halusi unohtaa karjalaisuutensa ja kaikki pahat muistot, jotka liittyvät evakkomatkiaan ja sotaan. Tämän vuoksi hän pyrki sopeutumaan muiden nuorten joukkoon nopeasti ja meni nuorena naimisiin.

Taunon elämä on melko tyypillinen suomalaisen miehen tarina, vaikka tässä tutkielmassani se on evakkokarjalaisen elämän tarina. Hänen isänsä on ollut iäkäämpi mies, joka on lähetetty kotiin jo kauan ennen sodan päättymistä. Tauno oli ollut auttamassa isäänsä kotitöissä ja kotitalon rakentamisessa. Rintamamiestalosta ja sen rakennusvaiheista riitti kerrottavaa. Sisaruksista kaksi olivat olleet sotilapsina Ruotsissa, eivätkä he koskaan enää tuntuneet oikeilta sisaruksilta, vaikka siskokset palasivat Suomeen vuoden välein. Lopulta he palasivatkin kotiin, jäädäkseen tänne lopullisesti. Tauno koki, että hän oli ”saanut” jäädä Suomeen, eikä häntä ollut lähetetty esimerkiksi Ruotsiin sotilapseksi. Hän olisi kuitenkin mielellään palannut siihen Karjalan kotiin, missä kaikki asiat olivat olleet kunnossa ja perhe kokonainen. Hän sanoi miettineensä usein serkusten kanssa, mitä heistä oli-

si tullut, jos he olisivat saaneet jäädä Karjalaan. Olihan siellä ollut Enson suuret tehtaot ja kaikki. Luultavasti hän olisi saanut tehtaalta töitä ja olisi voinut yletä johtotehtäviin asti. Nuoruusvuosinaan Tauno pääsi oppipojaksi maalarille ja siitä alkoi hänen elämänsä uransa maalarina ja tapetoijana. Hän avioitui nuoruusvuosinaan ja perusti perheen. Jokin sisimmässä kuitenkin esti häntä kokemasta onnea. Viinasta tuli hänelle seuralainen, joka turrutti kaipuun kotiin. Vaimo ei jaksanut elää alkoholisoituneen miehensä kanssa ja erosi miehestään. Lisäksi lapset lähtivät maailmalle ja Tauno jäi yksin alkoholisoituneena asumaan pieneen mökkiinsä.

POHDINTA

Historian kirjat kertovat siitä, kuinka siirtokarjalaisten sijoittaminen ja siirrot tapahtuivat kivuttomasti ja kuinka hyvin siirtokarjalaisten sopeuttaminen sujui. Tutkielmani tulosten perusteella paljastui kuitenkin toisenlainen totuus siitä, miten aikalaiset itse kokivat siirtokarjalaisuuden ja sen, miten heidät Länsi-Suomessa otettiin vastaan.

Toisaalta sota-ajan Suomi oli köyhä valtio, ja kaikki kärsivät köyhyydestä. Se tosiaan, että evakkokarjalaisia sijoitettiin maataloihin tai toisinaan jopa pakkosijoitettiin tiloille, herätti vihan tuntemuksia kantaväestössä. Vaikka sijoitukset tapahtuivat sellaisille maanviljelytiloille, jotka olivat ennen sotaa olleet vauraita, evakoihin suhtauduttiin epäluuloisesti ja nihkeästi. He saivat osakseen lyä ”toisen luokan mustalaisiksi” tai ”ryssiksi” ja jopa opettajat kouluissa saattoivat kohdella evakkolapsia epäoikeudenmukaisesti. Sekä lapsilla että aikuisilla oli vaikeuksia suhtautua karjalasta tulleisiin evakoihin.

Haastateltavat, jotka olivat sota-aikana lapsia, näkevät maailman eri silmin ja muistavat aikalaisen elämän lapsen näkökulmasta. Lapsiin suhtauduttiin hyvin eri tavalla kuin nykyisin, eikä lapsen psyykkistä kehitystä osattu ottaa huomioon. Monet sodan ajan lasten traumaattiset kokemukset juontavat juurensa sen ajan kasvatuksellisista näkemyksistä. Lapsia ei kuunneltu, heidän kysymyksiinsä ei vastattu eikä heistä välitetty sillä tavoin, kuin nykypsykologit opettavat. Kasvatus oli auktoritatiivista ja lapset opetettiin olemaan kuuliaisia, kilttejä ja arvostamaan vanhempiaan ja opettajiaan kritiikittömästi. Lasten harteille jätettiin liian paljon vastuuta eikä heidän traumatisoivia kokemuksiaan osattu ottaa vakavasti. Jälleenrakennusaika ja rauhaan palaaminen vei vanhemmilta ja kasvattajilta loputkin voimavarat. Lapset saivat jälleen kerran kärsiä sekä taloudellisesta ahdingosta, että rakkauden ja hoivan puutteesta.

Tällaisella historiallisella tutkimuksella halusin auttaa meitä ymmärtämään nykyisyyttä, itseämme ja arvostuksiamme. Sen avulla pidin tarpeellisena selvittää, millaisissa tilanteissa ja millaisten prosessien kautta nykyinen yhteiskuntamme on rakentunut ja kehittynyt sellaiseksi, kuin se tänä päivänä on. Kuinka paljon uhrauksia sen eteen on tehty ja miten evakkokarjalaiset ovat selvinneet sota-ajan traumaattisista kokemuksista?

Ennen kaikkea halusin tutkia, miten nämä ihmiset sopeutuivat Länsi - Suomalaiseen kulttuuriin ja miten ennakkoluuloista heihin suhtautuminen oli aikalaisten siis heidän itsensä näkökannalta. Useimmissa kertomuksissa kuvataan sopeutumista vanhempien ehdoilla. Oikeastaan sopeutuminen oli pakon sanelemaa. Elämä jatkui ja se oli otettava vastaan sellaisena kuin se oli kullekin suotu. Tutkielmani pohjalta voin sanoa, että sota-ajan evakkolapset kokivat sopeutuneensa melko hyvin Länsi-Suomeen ja muistivat lapsuudestaan paljon, vaikka pystyivätkin, vain jälkijättöisesti, sitomaan muistojaan yhteiskunnallisiin kehyksiin.

Tuon ajan sukupolvella on paljon kerrottavaa ja meillä kuuntelijoilla on paljon ymmärrettävää siitä, kuinka sota-aika heihin vaikutti. Elämä oli monin tavoin puutteellista. Suomi oli köyhä valtio ja sodan jälkeen elettiin pitkään niukasti ja kaikki tarpeellinen oli kortilla. Perheet elivät taloudellisessa ahdingossa ja elämä oli ankaraa. Sodasta palanneet miehet kärsivät sodan traumaista ja palautuminen normaaliin elämään vei aikansa. Monet naiset jäivät yksinhuoltajiksi ja lapset orvoiksi. Sotalapset, jotka palautettiin sijaisperheistä takaisin Suomeen, synnyttivät uudenlaisia sopeutumisen ongelmia. Evakkokarjalaisten sopeutuminen ja selviytyminen eivät olleet ainoat haasteelliset tehtävät, joista suomalaisten oli selviydyttävä. Lisänä oli sotakorvausten maksamisvelvoite ja kansalaisten kouluttaminen uusiin työtehtäviin.

Aikalaisten tarinoissa nuo ajat ovat olleet karua ja kovaa aikaa, mutta he kokevat sen myös opettaneen arvostamaan elämää aivan eri tavalla. Heidän arvojansa ovat myös työnteon arvostaminen, ahkeruus ja säästeliäästi eläminen. Omalla suvulla ja perheellä on myös tärkeä merkitys heidän elämässään. He näkevät elämänsä arvot suhteessa perheeseen, vanhempiin ja sisaruksiin, vaikka ovatkin joutuneet kärsimään rakkaudettomuutta vanhemmiltaan.

Evakkokertomukset muodostuivat ydinkertomuksiksi, ne olivat elämän mullistavia taitekohtia, jonka jälkeen kaikki elämässä oli toisin. Voin sanoa niitä ydinkertomuksiksi myös siksi, että kaikille haastateltaville evakkous oli merkittävin tapahtuma elämässä. Muistelut korostivat eniten evakkoajan kokemuksia ja kaikki muut elämän tapahtumat jäivät vähäpätöisemmiksi. Vaikka haastateltavat kertoivat elämästään muita merkittäviä asioita ja tapahtumia, eniten tarinoissa painotettiin sota-aika ja sodan jälkeiset vuodet.

Tässä tutkielmassani henkilöt kertovat tarinoitaan ja muistelevat menneisyyttään pieninä välähdyksiä. Vaikka kerronta on sirpaleista, siinä on elämäkerrallinen ke-

hys. Unohtamiset eivät haittaa kerrontaa, sillä voin silti löytää keskusteluista kertomuksellisuuden. Haastattelujen lomassa oivalsin, että tämäntyyppinen kerronta kätkee puhujan elämän todellisuuden. Välillä haastateltava vaikenee tai purskauttaa itkuun, koska asiat jotka muistuvat mieleen, ovat vielä vuosikymmenten jälkeen niin elävästi mielessä. Huomaan olevani kuin psykoanalyttikko ja yritän vain kuunnella ja olla hiljaa. Kertoja kokoaa itsensä ja pystyy kuitenkin jatkamaan kertomustaan.

Monet kertomusten kokemukset ovat olleet järisyttäviä. Koin myös, että minulle haluttiin näyttää, minkälaista köyhyys ja sen aiheuttama toisenlainen todellisuus oli ollut aikalaisten elämässä. Usein miesten kertomukset ovat seikkailun ja kansallistunteen värittämiä, mutta aina niistä kuitenkin löytyy yksityiskohtaisia kuvauksia eletystä elämästä. Sitä on hallinnut kurjuus, puute, nälkä ja sairaus sekä epäoikeudenmukaisuus ja kohtalo. Yllättävää on se, että kertojat ovat hyväksyneet aikaisemmat kurjuuden kokemuksensa ja uskovat sen olevan kohtalon määräämää. Tavallaan huomaan heidän alistuneen kohtalon-ajatukseensa ja jään ihmettelemään sitä.

Toisaalta tarinoissa esiintyy kuvauksia elämän nurjasta puolesta. Nämä tarinat kertovat onnettomista kohtaloista, alkoholisoitumisesta, yksinäisyydestä, juurettomuudesta ja katkeroitumisesta sekä sairastelusta. Tarinoiden järkyttävyydestä huolimatta voin löytää kertojien elämästä myös selviytymistarinoita. Kuten Anneli Ilonen toteaa omassa tutkimuksessaan: ”*Monessa kertomuksessa on jokin pärjäämistä koskeva lause*”, pätee se myös omassa tutkielmassani. Vaikka taustalla on tulkinnallinen ajatus siitä, että selviytyminen on ollut kyseenalaista, se jää mietityttämään minua.

Suomen sodasta selviytyminen on vaatinut uhrinsa ja hyvinvointivaltio kukoistaa. Henkisestä taakasta kärsivät ovat kantaneet tästä suomalaisten hyvinvoinnista suurimman vastuun. Heidän kärsimystään on kuitenkin sotahistoriassa vähätelty, koska siitä on hyvin vähän puhuttu tai tuotu julki. Ihmetyksekseni huomasin, että jotkut henkilöt, joita pyysin saada haastatella, eivät vieläkaan uskaltaneet puhua avoimesti sota-ajan kokemuksistaan. Oliko se heille vieläkin niin paha muisto, jota he eivät halunneet palauttaa mieleensä? Vai eivätkö he olleet elämänsä aikana vielä tähän mennessä käsitelleet sodan jättämiä traumojaan? Kaikki nuo negatiiviset kokemukset sodan aikana ovat eittämättä jättäneet jälkensä sukupol-

ville vuosikymmenten taakse. Se henkinen taakka, josta ei saanut puhua, on lyönyt leimansa suomalaisiin.

Jatkotutkimusta ajatellen olisi mielenkiintoista tietää, mitä siitä puhumattomuudesta on seurannut? Onko sillä ollut vaikutusta jälkisukupolvien kasvatukselle? Tutkittavaa voisi myös löytyä siitä, miten sota-aikana lapsuutensa kokeneet selviytyivät omassa kasvatustehtävässään, heidän jälkeläistensä näkökulmasta. Miten sodan jättämät `arvet` ja `traumat` vaikuttivat heidän kasvatusten menetelmässään? Tai mistä juontavat juurensa ”ryssittely” ja ”hurjittelu” tai syrjiminä yleensä ja suomalainen huono itsetunto?

Monesti ajatellaan, että Suomi ja suomalaiset ovat nykyisen globalisaation ja sen tuomien ongelmien kanssa tottumattomia kohtaamaan monikulttuurisuutta. Silloin kuitenkin unohdetaan, että suomalaiset ovat totutelleet ajatukseen erilaisen kulttuurin kohtaamisesta jo toisen maailman sodan aikana. Evakkokarjalaisten siirtolaisuus Itä - Suomesta tänne Länsi-Suomeen on ollut kulttuurien sekoittumista. Jo silloin oli sopeuduttava ajatukseen monikulttuurisuudesta, sillä evakkokarjalaiset toivat mukanaan omat perinteensä ja tapansa sekä toimivat oman kulttuurinsa edustajina.

LÄHTEET

Lähdeaineisto ja tutkimuskirjallisuus

Muistitietokirjallisuus

Ei tullut isä kotiin. Sotaorpojen kertomuksia. Karhos, Hannu (toim.), Atena Kustannus Oy, Keuruu 2005.

Evakkolapset. Kuorsalo, Anne & Saloranta, Iris (toim.), Ajatuskirjat, Jyväskylä 2005.

Ikävä kotiin. Seppä, Soile, Gummerus Kirjapaino Oy, Jyväskylä 1994

Isän ikävä. Sotaorvot kertovat. Malmi, Timo (toim.) Atena, Jyväskylä 2001.

Kaksi kotimaata. Koskettava kuvaus sotalapsuudesta Ruotsissa. Vesterberg, Sinikka, Karisto Oy, Hämeenlinna 2000.

Sotaan loppui lapsuus. Ormio, Leena & Porio, Anja, Tekijät ja kirjapaja Oy, Helsinki, 2001

Sota-ajan lapset. Kirjailijat kertovat lapsuudestaan sodan varjossa. Laulajainen, Leena (toim.),Gummerus Kirjapaino Oy, Jyväskylä 2006.

Arkistot

Suomalaisen kirjallisuuden seura, Kansanrunousarkisto: Sota-aika (1939–1945) muistoissamme. Kirjoituskeruu 2000–2001.

Tutkimuskirjallisuus

Alanen, Leena & Bardy, Marjatta, Lapsuuden aika ja lasten paikka. Sosiaalihuollituksen julkaisuja 12, Valtion painatuskeskus, Helsinki 1990.

Antikainen, Ari, Kasvatus, elämäntilanne ja yhteiskunta. WSOY, Porvoo 1998.

Anttonen, Pertti, Menneisyyden politiikka. Teoksessa Pauli, Kettunen & Auli, Kultanen & Timo, Soikkanen (toim.), Jäljillä. Kirjoituksia historian ongelmista.

Osa 2. Juhlakirja prof. Jorma Kalelalle. Turun yliopisto, Turku 2000.

Arendt, H. *Between the past and the future*. Penguin Books, New York, 1987.

Aries, P., *Centuries of Childhood*. Harmondsworth, 1960.

- Berry, J. W., Acculturation and Psychological Adaptation: A Conceptual Overview. Teoksessa J.W.Berry & B.C. Annis (toim.), *Ethnic Psychology: Research and Practice with immigrants, Refugees, Native Peoples, Ethnic groups and Sojourners*. Selected papers from the American Regional IACCP Conference on Ethnic Psychology held in Kingston, Canada, Audits 15-21, 1987. Amsterdam: Swets & Zeitlinger B.V., 1988.
- Berry, J.W., Psychology of Acculturation. Teoksessa Dienstbier, R. & Berman, J. (toim.), *Cross-Cultural perspectives*. Nebraska Symposium on Motivation. Lincoln University of Nebraska, 1989, s. 201–233.
- Bourke, J., Uusi sotahistoria. Teoksessa Kinnunen, Tiina & Kivimäki Ville (toim.), *Ihminen sodassa. Suomalaisten kokemuksia talvi- ja jatkosodasta*. Minerva, Jyväskylä 2006, 21–42.
- Borg, W.R. & Gall, M. D., *Educational research. An introduction*. 5. painos. New York: Longman 1989.
- Cunningham, Hugh, *Children of Western Society since 1500*. Pearson. Great Britain 2005.
- Davies, Norman, *God's Playground: A History of Poland*. Oxford: Clarendon Press. 1995
- Eskola, Jari & Suoranta, Juha, *Johdatus laadulliseen tutkimukseen*. Vastapaino. Tampere 1998.
- Fingerroos, Outi & Peltonen, Ulla-Maija, *Muistitieto ja tutkimus*. Teoksessa Fingerroos, Outi & Haanpää, Riina & Heimo, Anne & Peltonen, Ulla-Maija (toim.) *Muistitietotutkimus. Metodologisia kysymyksiä*. SKS, Helsinki 2006.
- Fingerroos, Outi & Haanpää, Riina, *Muistitietotutkimuksen ydinkysymyksiä*. Teoksessa Fingerroos, Outi & Haanpää, Riina & Heimo, Anne & Peltonen, Ulla-Maija (toim.), *Muistitietotutkimus. Metodologisia kysymyksiä*. SKS, Helsinki 2006.
- Furlong, E. J. *A Study in memory*. Thomas Nelson, London 1951.
- Ginzburg, C., *Johtolankoja*. Suom. A. Vuola. Gaudeamus, Tampere 1996.
- Granfelt, Riitta, *Asuntolan naisten elämää*. Helsingin yliopisto, Sosiaalipolitiikan laitos, *Tutkimuksia* 1992, n:o 1. Helsinki 1992.
- Granfelt, Riitta, *Kertomuksia naisten kodittomuudesta*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 702. SKS. Helsinki 1998.

- Haakana, Anna- Liisa, Sodan jälki meissä. Teoksessa Laulajainen, Leena (toim.), Sota-ajan lapset. Kirjailijat kertovat lapsuudestaan sodan varjossa. Gummerus Kirjapaino Oy, Jyväskylä 2006.
- Haapalahti, Suvi, Isänmaan isättömät - sotaorpo osana toisen maailmansodan jälkeistä suomalaista yhteiskuntaa. Suomen historian Pro gradu – tutkielma, Tampereen yliopisto 2007.
- Haataja, Lauri (toim.), Ja kuitenkin me voitimme. Sodan muisto ja perintö. Kirjayhtymä, Jyväskylä 1994.
- Haikari, Janne, Kun sota loppuu mutta velvoitteet jatkuvat. Suomen jälleenrakentaminen Kotiliesi-lehdessä 1940 - 1941. Teoksessa Karonen, Petri & Tarjamo, Kerttu (toim.), Kun sota on ohi. Sodista selviytymisen ongelmia ja niiden ratkaisumalleja 1900 - luvulla. Tampere 2006.
- Halila, A., Suomen kansakoululaitoksen historia I-III. Kansanopetus ennen kansakoulua ja kansakoululaitoksen synty. WSOY, Porvoo-Helsinki 1949, 291-304.
- Herskovits, Melville, J., Acculturation. Teoksessa Segall, Marshall.H. The influence of culture on visual perception. Bobbs-Merrill cop. Indianapolis 1966.
- Hietanen, Silvo, Siirtoväen ja rintamamiesten asuttaminen. Teoksessa Suomi 1944- Sodasta rauhaan. Tammi, Helsinki 1984.
- Hietanen, Silvo, Kahden kodin lapsuus- Suomalainen sotalapsi. Teoksessa Kansakunta sodassa 3. Valtion painatuskeskus. Helsinki 1992.
- Hirsjärvi, Pirkko & Remes, Pirkko & Sajavaara, Paula, Tutki ja kirjoita. Tammerpaino Oy, Tampere 1998.
- Hoebel, Adamson, E., Man in the primitive world. An introduction to anthropology, Mc Graw, New York 1949.
- Hurme, H., Onko tietoa lapsen menneisyydestä? Lapsuuden historian käyttäytymistieteellisistä lähteistä. Kasvatus 16, 2.
- Hyry, Katja, The Karelians in Finland. Teoksessa Pentikäinen, Juha & Hiltunen, Marja, Cultural minorities in Finland. An Overview towards Cultural Policy. Publications of the Finnish National Commission for UNESCO No 66, Helsinki 1995.
- Hyväri, Susanna, Vallattomuudesta vastuuseen: Kokemuksia politiikan sankaritarinoista. Vankeinhoidon koulutuskeskuksen julkaisu 3/2001, Tietosanoma, Helsinki 2001.

Hänninen, Sakari & Karjalainen, Jouko & Lahti, Tuukka (toim.), Toinen tieto. Kirjoituksia huono-osaisuuden tunnistamisesta. Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimus- ja kehittämiskeskus Helsinki, 2005.

Ilonen, Anneli, Kouluikäisenä sodan kokeneiden siirtokarjalaisten oppimisen vaihtoehdot. Saarijärven Offset Oy, Saarijärvi 2003.

Jalagin, Seija & Junila, Marianne, Lukittu näky - sota lapsen kokemuksena. Historiallinen aikakauskirja 2/2006, 243 - 259.

Juntunen, Mirja, En ole koskaan toipunut surusta. Teoksessa Karhos, Hannu (toim.), Ei tullut isä kotiin. Sotaorpojen kertomuksia. Otavan kirjapaino Oy, Keuruu 2005.

Kalela, Jorma, Muistitiedon näkökulma historiaan. Teoksessa Fingerroos, Outi & Haanpää, Riina & Heimo, Anne & Peltonen, Ulla-Maija (toim.), Muistitietotutkimus. Metodologisia kysymyksiä. SKS, Helsinki 2006, 67–92.

Karonen, Petri, Johdanto – Kun rauha tuo omat ongelmansa. Teoksessa Karonen, Petri & Tarjamo, Kerttu (toim.), Kun sota on ohi. Sodista selviytymisen ongelmia ja niiden ratkaisumalleja 1900-luvulla. SKS, Tampere 2006, 9-22.

Kaven, Pertti, 70 000 pientä kohtaloa. Suomen sotalapset. Otava, Keuruu 1985.

Kempainen, Ilona, Isänmaan uhrit. Sankarikuolema Suomessa toisen maailmansodan aikana. SKS, Helsinki 2006.

Kivimäki, Ville, Sodan rampauttava vanhemmuus. Lapsuus sodan keskellä. Teoksessa Sodassa koettua. Haavoitettu lapsuus. Weilin+Göös, Porvoo 2007.

Kiuasmaa, K., Oppikoulu 1880–1980. Oppikoulu ja sen opettajat koulujärjestyksestä peruskouluun. Kustannusosakeyhtiö Pohjoinen, Oulu 1982, 115–117.

Koironen, Vilho, A. Suomalaisten siirtolaisten sulautuminen Ruotsissa: Sosiologinen tutkimus Ruotsiin vuosina 1945–1959 muuttaneiden suomenkielisten siirtolaisten kulttuurin muuttumisesta. WSOY, Helsinki 1966.

Kontio, Helena, Sota varjosti lapsuuttamme. Teoksessa Kontio, Helena (toim.), Kaipaamme sinua, isä. 1939–1945 sodissa isänsä menettäneiden kertomuksia. Oulunseudun Sotaorvot ry, Rannikon Laatupaino Oy 2005.

Korhonen, Merja, Omaelämäkerrat elämäkulun jäsentäjinä. Teoksessa Vanhalakka-Ruoho, Marjatta (toim.), Näkymätöntä näkyväksi. Elämäkulku, työura ja sukupuolitietoinen ohjaus -projektin ydinteemoja. Joensuun yliopisto, Kasvatustieteiden tiedekunnan selosteita, Joensuu 2003.

- Koski, L. Hyvän lapsen kasvattamisen ideaali. Tutkimus aapisen ja lukukirjojen moraalisen kosmologian muutoksista itsenäisyyden aikana. Suomen kasvatustieteellisen seuran julkaisusarja Kasvatusalan tutkimuksia 6, 2001.
- Kujala, Erkki, Sodan pojat. Sodanaikaisten pikkupoikien lapsuuskokemuksia isyyden näkökulmasta. Jyväskylän yliopisto, Jyväskylä 2003.
- Kulmala, Anna, Kerrottuja kokemuksia leimatusta identiteetistä ja toiseudesta. Väitöskirja 2006.
- Laakso, Eija, Se orpous on kumminki niin kuin semmonen vahvuus sotaorvoilla. Sosiaaliantropologian Pro Gradu – tutkielma, Jyväskylän yliopisto 2003.
- Lalive d’Epinay, Christian, Mikä kertomus? Teoksessa Haavio-Mannila, Elina & Hoikkala, Tommi & Peltonen, Eeva & Vilkkö, Anni (toim.), Kerro vain totuus. Elämäkertatutkimuksen omaelämäkerrallisuus. Gaudeamus, Helsinki 1995.
- Lassi, Maiju, Karjalaisten ja kantaväestön kohtaaminen Kangasalla. Teoksessa Häkkinen, Martti & Pulma, Panu & Tervonen, Miika (toim.), Vieraat kulkijat - tutut talot. Näkökulmia etnisyyden ja köyhyyden historiaan Suomessa. Hakapaino Oy, Helsinki 2005.
- Leskinen, Rainer, Ammatillisen aikuiskoulutuksen vaiheet. Teoksessa Leskinen, Rainer & Talka, Anu & Pohjonen, Petri, Ammatillisen aikuiskoulutuksen vaiheet. Pikakoulutuksesta aikuiskoulutuskeskuksiin. Gummerus Kirjapaino Oy, Jyväskylä 1997.
- Liikkanen, Annu, Eikö kukaan halua minua? Teoksessa Liikkanen, Annu. Lappu kaulassa, sotalapset. 70 000 suomalaista sotalasta 1939 – 1946. Inter Terras, Helsingborg 1995.
- Liebkind, Karmela teoksessa Jasinskaja-Lahti, Inga, Maahanmuuttajien sopeutuminen pääkaupunkiseudulla: sosiaalipsykologinen näkökulma. Helsingin kaupungin tietokeskus, Helsinki 1997.
- Liebkind, Karmela, Monikulttuurinen Suomi: Etniset suhteet tutkimuksen valossa. Gaudeamus, Helsinki 2000.
- Liebkind, Karmela, Acculturation. Teoksessa R. Brown ja S. Gaertner (eds.), Blackwell Handbook of Social Psychology: Intercrop processes. Oxford: Blackwell 2001.
- Liukko-Sipi, Marko, Kannakselta Satakuntaan. Suomen historian Pro gradu – tutkielma, Jyväskylän yliopisto 1999.
- De Mause, L., A History of Childhood, London 1974; 1976.

- Nummi, Eira, Isä oli hetken lähelläni. Sotaorpojen kertomuksia. Teoksessa Karhos, Hannu (toim.), Ei tullut isä kotiin. Atena Kustannus Oy, Keuruu 2005.
- Näre, Sari, Sodassa koettua. Teoksessa Näre, Sari & Kirves, Jenni & Siltala, Juha & Strandberg, Joni (toim.), Sodassa koettua. Haavoitettu lapsuus. Porvoo 2007.
- Oksanen, Atte, Evakkolasten kadotettu koti. Teoksessa Näre, Sari & Kirves, Jenni & Siltala, Juha & Strandberg, Joni (toim.), Sodassa koettua. Haavoitettu lapsuus. Porvoo 2007.
- Ormio, Leena, Lapsen suru. Teoksessa Ormio, Leena & Porio, Anja (toim.), Sotaan loppui lapsuus. Kirjapaja Oy, Helsinki 2001, 68 - 101.
- Paloposki, Päivi, Karjala and Kresy: The Influence of Parents' Experiences in the Literature of the Generation of the Children. In Michulka, Dorota and Leinonen, Marja (eds.), Borderlands. What does it mean for Poland and Finland? (From literary and historical perspectives). Tampereen yliopistopaino Oy, Juvenes Print, Tampere 2004.
- Panhelainen, Olli, Lastensiirtojen toteutuminen Jyväskylässä vuosina 1939–1945. Pro gradu – tutkielma, Jyväskylän yliopisto, 2005.
- Peltonen, Matti, Mikrohistoriasta. Gaudeamus, Helsinki 1999.
- Peltonen, Ulla-Maija, Kuolema sisällissodassa. Kuoleman totuus. Teoksessa Peltonen, Ulla-Maija, Muistin paikat. Vuoden 1918 sisällissodan muistamisesta ja unohtamisesta. SKS, Helsinki 2003.
- Peltonen, Ulla-Maija, Perinteentutkimuksen terminologia 2002. Helsingin yliopisto: Folkloristiikanlaitoksen julkaisuja.
- Piela, Martti, Pappilaa! Teoksessa Piela, Martti, Pakkoo, Pakkoo! 5, 2006.
- Pohjolainen, Pertti, Vanheneminen ja elämäntilanne, Sosiaaligerontologian perusteita. Weilin+Göös, Espoo 1990.
- Pollock, L. A., Forgotten Children: Parent –Child Relations from 1500 to 1900. Cambridge 1983.
- Portelli, Alessandro, Mikä tekee muistitietotutkimuksesta erityisen? Teoksessa Fingerroos, Outi & Haanpää, Riina & Heimo, Anne & Peltonen, Ulla-Maija (toim.), Muistitietotutkimus. Metodologisia kysymyksiä. SKS, 2006.
- Puhakka, Mika, Karjalaisen kulttuuriperinnön siirtäjät - Karjalaisten kansakouluopettajien siirtäminen uusiin virkoihin ja toimiin. Pro gradu – tutkielma. Helsingin yliopisto 2000.

- Pärnänen, V., Toisesta lähdöstä nykypäivään. Teoksessa Karjala elää uusilla asuinsijoilla. WSOY, Porvoo 1955.
- Raiskio, Teuvo, Oudosta kulkijasta ihmiseksi. Suomalainen Bushmannilähetystyö ja sen välittämä kuva Bushmanneista vuosina 1950–1985. Oulu, 1997.
- Redfield, R., Linton, R., & Herskovits, M.J., Memorandum for the Study of Acculturation. *American Anthropologist* 38, 1936.
- Roos, J.P., Suomalainen elämä. SKS, Hämeenlinna 1987.
- Ruoppila, Veikko, Kansa lastensa kasvattajana. WSOY, Porvoo 1954.
- Saarenheimo, Marja, Jos etsit kadonnutta aikaa: Vanhuus ja oman elämän muisteleminen. Vastapaino, Tampere 1997.
- Sallinen-Gimpl, Pirkko, Siirtokarjalainen identiteetti ja kulttuurien kohtaaminen Cultural identity and cultural clash: the resettled Karelians in Finland. Jyväskylä: Suomen Muinaismuistoyhdistys, 1994.
- Sallinen-Gimpl, Pirkko, Karjalaisuus Suomalaisuuden osana. Mitä on suomalaisuus.(toim.), Teppo Korhonen, Helsinki 1993.
- Saarenheimo, M., Narratiivinen tutkimus ja kertomisen käytännöt asiakastyössä. Joensuun yliopiston psykologian laitoksen julkaisu ” Life and Counselling in Context”, nro 2/ 2001.
- Sallinen-Gimpl, Pirkko, Kokemustieto täydentää historiaa. Teoksessa Kuorsalo, Anne & Saloranta, Iris (toim.), Evakkolapset. Gummerus Kirjapaino Oy, Jyväskylä 2005.
- Schrager, Samuel, What is Social in oral History? Teoksessa Perks, Robert & Thomson, Alistair (toim.), The Oral History reader. Routledge, London 1998.
- Suni, H., Sekularisaation puristuksessa. Koulut kristillisen arvojatkuvuudenkannattajina Lounais-Hämeessä 1860–1960. Suomen kirkkohistoriallisen seuran Toimituksia 195, 2005.
- Tepora, Tuomas, Sota-ajan leikit ja koulu. Teoksessa Näre, Sari & Kirves, Jenni & Siltala, Juha & Strandberg, Joni (toim.), Haavoitettu lapsuus. Sodassa koettua. WeilinGöös Oy, Porvoo 2007.
- Thompson, Paul, The voice of the Past. Oral History. Oxford University Press, New York 1988.
- Tonkin, Elizabeth, Narrating our Pasts. The Social Construction on Oral history. Cambridge University Press, Cambridge 1992.

Tuominen, Pirjo, Elämäni käännekohta. Teoksessa Laulajainen, Leena (toim.), Sota-ajan lapset. Kirjailijat kertovat lapsuudestaan sodan varjossa. Gummerus Kirjapaino Oy, Jyväskylä 2006.

Tähtinen, Juhani, Miten kasvattaa pikkulapsia. Kasvatusmoraliteetin ja suuntausten lähtökohtien muutoksia Suomessa 1850 - 1989 suomenkielisten kasvatus- ja hoito-oppaiden sekä aikakauslehdistön ilmaisemana. Turun yliopiston kasvatustieteiden tiedekunnan julkaisusarja A:157, Turku 1992.

Tähtinen, Juhani & Skinnari, Simo (toim.), Kasvatus- ja koulutuskysymys Suomessa vuosisatojen saatossa. SKS, Turku 2007.

Vehkalahti, Kaisa, Tiedän paikan armahan. Teoksessa Vuorio-Lehti, Minna & Nieminen, Marjo (toim.), Kasvatusthistoria nyt. Makro- ja mikrotutkimuksesta marginaalisuuden, sukupuolen ja tilan analyysiin. SKS, Turku 2003.

Vilkko, Anni, Eletty elämä, kerrottu elämä, tarinoitunut elämä - omaelämäkerta ja yhteisymmärrys. Teoksessa Vilkko, Anni, Omaelämäkerta kohtaamispaikkana. Naisen elämän kerronta ja luenta. SKS, Tampere 1997.

Virolainen, Johannes, Karjalaiset Suomen kohtaloissa. 2.painos, Otava, Helsinki 1988.

Virta, Ilkka, Siirtoväen kansakoulukysymys sotavuosien suomessa. Turun yliopiston julkaisuja, sarja C: 169, 2001.

Vuorio - Lehti, Minna & Nieminen, Marjo, Menneisyyden kasvatustodellisuuden lähestymistapoja ja tulkintamahdollisuuksia. Teoksessa Vuorio - Lehti, Minna & Nieminen, Marjo (toim.), Kasvatuksen historia nyt. SKS, Turku 2003, 12–13.

Waris, Heikki (et al.) Siirtoväen sopeutuminen. Tutkimus Suomen karjalaisen siirtoväen sosiaalisesta sopeutumisesta. Yhteiskunnallisen korkeakoulun julkaisu- ja IV, Helsinki 1952.

Muut lähteet:

Allianssin sivusto, tulostettu 18.5.2008. [http://www.keks.fi/elava % 20 kirjasto](http://www.keks.fi/elava%20kirjasto)
Karjalanliiton sivusto, tulostettu
18.5.2008.<http://www.karjalanliitto.fi/index.phtml/?s=41>),

Äideistä parhain. Draamaelokuva, DVD, Käsikirjoitus: Jimmy Karlsson & Kirsi Vikman. Teoksessa Hietamies, Heikki, Äideistä parhain. Käsikirjoitus Veikko Aaltonen, Ohjaaja Klaus Härö ja Tuottaja Ilkka Matila, Nro:16242, Oy Nordisk Film AB, 2005.

LIITE

Tutkimuksen teemarunko ja haastattelukysymykset

1. Nimi, ikä, synnyinpaikkakunta, sisarukset, harrastukset, ammatti
2. Evakkoon lähtö:
Kertokaa evakkoon lähdöstä ja siitä, miten kaikki alkoi?/Kerro evakkoon lähdöstä ja niistä muistoista, jotka siihen liittyivät.
3. Sodan jaloissa:
Minkälaisia muistoja sodasta on jäänyt?
4. Vastaanotto uudella paikkakunnalla:
Miten teihin suhtauduttiin kun saavuitte uudelle paikkakunnalle?
5. Elämisestä uudella paikkakunnalla:
Miten sopeuduitte uudelle paikkakunnalle sinne saavuttuanne?
6. Kansakoulu-suhtautumisesta:
Miten opettajat/ oppilaat suhtautuivat evakkolapsiin?
7. Paluu takaisin karjalaan:
Miten koitte takaisinpaluun karjalaan?
Miltä siellä näytti? Oliko kotinne tuhottu?
8. Toinen evakkomatka:
Miten matkaan lähdettiin?
Tuliko tieto lähdöstä yllätyksenä?
Miltä tuntui lähteä toistamiseen?
9. Selviytymisestä ja sopeutumisesta:
Palasitteko takaisin samalle paikkakunnalle?
Miten elämä sujui?
Miten sopeuduitte? tai miten selvisitte?
10. Muiden suhtautumisesta:
Miten teidät otettiin vastaan uudella paikkakunnalla?
11. Elämä sodan jälkeisessä Suomessa:
Miten elämä jatkui sodan jälkeen?
Menittekö naimisiin? Saitteko lapsia?
12. Minkä ammatin edustaja olette? Mihin ammattiin valmistuitte? Miten koulut-
tauduitte ammattiinne?

13. Ikävöittekö koskaan karjalaan?
14. Miten vanhempanne kokivat elämisen uudella paikkakunnalla? Entä sisarukset?

Kysymyksiä, joita esitin sotalapsille:

1. Kertokaa elämästänne sotalapsena.
2. Miten kaikki alkoi? Missä olitte sotalapsena?
3. Milloin lähditte sotalapseksi? Kertokaa matkastanne toiseen maahan.
4. Miten sopeuduitte?
5. Miten sotalapseus on vaikuttanut elämäänne?
6. Minkälaista oli palata Suomeen?
7. Miten lapset suhtautuivat teihin esimerkiksi koulussa palattuanne Suomeen?
8. Miten olette selvinneet?
9. Mitä elämä on tuonut tullessaan?
10. Menittekö naimisiin?
11. Saitteko lapsia?
12. Miten sotalapseus on vaikuttanut elämäänne?

Kaikki haastattelumateriaali syksyltä 2007 ja keväältä 2008 on minulla arkistoituna sekä äänitteinä että litteroituna versiona. Haastattelemieni henkilöiden toive on ollut saada pysyä anonyymeina, joten en ole tutkielmassani käyttänyt heidän oikeaa nimeään.